

Національний інститут проблем
міжнародної безпеки

Фонд Фрідріха Еберта

ГУУАМ ЯК МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ: ПРОЕКТ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Матеріали Круглого столу
(Київ, 27 лютого 2001 р.)

A 02 - 02280

Київ — 2001

197 ГУУАМ як міжнародна організація: проект чи реальність?: Матеріали Круглого столу (Київ, 27 лют. 2001 р.) / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки, Фонд Фрідріха Еберта. — К.: НІПМБ, 2001. — 80 с.
ISBN 966-7521-17-6

Учасники Круглого столу, що відбувся у Києві у лютому 2001 р., обговорили перспективи розвитку ГУУАМ у контексті міжнародної співпраці в Чорноморсько-Каспійському регіоні, приділивши особливу увагу процесу перетворення ГУУАМ у впливову міжнародну організацію з відповідними координаційними органами та спільним інформаційним простором, що неодмінно сприятиме зниженню рівня конфліктності та напруги на Кавказі і забезпечить надійне функціонування транспортно-комунікаційних коридорів по осі Центральна Азія — Кавказ — Європа. Розглядалося також питання налагодження зв'язків країн ГУУАМ з ОБСЄ, ООН та іншими міжнародними організаціями і структурами співробітництва. У роботі Круглого столу взяли участь науковці Національного інституту українсько-російських відносин (нині — Національний інститут проблем міжнародної безпеки) і Національного інституту стратегічних досліджень, експерти державних установ і неурядових організацій, представники посольств ряду зацікавлених держав.

ББК 66.4(0)

Г97

Відповідальні за випуск: С.І.Пирожков, Г.Курт
Упорядник — Б.О.Парахонський

ISBN 966-7521-17-6

© Національний інститут проблем міжнародної безпеки,
Фонд Фрідріха Еберта, 2001
© «Академпрес», оригінал-макет, 2001

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

ВИСТУПИ ПРИ ВІДКРИТТІ КРУГЛОГО СТОЛУ 7

1. **Пирожков С.І.** (головуючий), директор Національного інституту українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України 7
2. **Харченко І.Ю.**, заступник Міністра закордонних справ України 12
3. **Курт Г.**, керівник Бюро Фонду Фрідріха Еберта зі співробітництва в Україні, Білорусі та Молдові 14

ДОПОВІДІ 16

1. **Парахонський Б.О.** Перспективи перетворення ГУУАМ у міжнародну організацію 16
2. **Перепелиця Г.М.** Перспективи співробітництва держав-учасниць ГУУАМ у питаннях підтримання на регіональному рівні миру, безпеки і стабільності 25
3. **Прейгер Д.К., Малайчук І.А.** Економічний чинник як елемент системоутворюючих інтересів ГУУАМ 29
4. **Гончаренко О. М.** ГУУАМ у контексті проблем міжнародної безпеки 35

ДИСКУСІЯ 39

Головуючий — **Пирожков С.І.**
Виступають: **Акопян Л., Врабець Й., Гончар М., Гречанинов В.О., Данилов С.І., Долгов І.О., Дорошенко М.П., Духін В.В., Жагабожа Р.Н., Катамадзе Г., Косошанський О.А., Кочубей Ю.М., Кузьменко В.П., Москалець О.П., Новікова А.М., Перепелиця Г.М., Семиволов І.М., Токар Л.П., Харченко І.Ю., Чалий В.**

ПІДСУМКОВИЙ ДОКУМЕНТ 68

РЕЗЮМЕ (АНГЛ. МОВОЮ) 70

ДОДАТОК 72

СПИСОК УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ 77

CONTENTS

FOREWORD	5
INTRODUCTORY SPEECHES	7
1. Pyrozhkov S. (<i>chairman</i>), Director of the National Institute of Ukrainian-Russian Relations under the Council of National Security and Defense of Ukraine	7
2. Kharchenko Y. , Deputy Minister of Foreign Affairs of Ukraine	12
3. Kurt H. , Head of the Cooperation Office of Friedrich Ebert Foundation in Ukraine, Belarus and Moldova	14
REPORTS	16
1. Parakhonsky B. The Prospects of the Transformation of GUUAM into International Organisation	16
2. Perepelytsya G. The Prospects of the Cooperation between GUUAM-countries in the field of peace-keeping, security and stability in the region	25
3. Preiger D., Maliarchuk I. Economic Factor as an Element of GUUAM Interests	29
4. Goncharenko O. GUUAM in the context of the Problems of International Security	35
DISCUSSION	39
Chairman — Pyrozhkov S. Discussants: Akopyan L., Vrabets J., Gonchar M., Grechaninov V., Danilov S., Dolgov I., Doroshenko M., Dukhin V., Zhangozha R., Katamadze G., Kokoshynsky O., Kochubey Y., Kuzmenko V., Moskaletz O., Novikova A., Perepelytsya G., Semivolos I., Tokar L., Kharchenko Y., Chaly V.	
FINAL DOCUMENT	68
SUMMARY	70
APPENDIX	72
LIST OF PARTICIPANTS	77

ПЕРЕДМОВА

Проблеми подальшого розвитку Чорноморсько-Каспійського регіону все більше стають предметом особливої уваги розвинутих країн, впливових організацій, аналітиків та експертів. Зацікавленість проблемами регіону обумовлена насамперед його поступовим входженням у світову систему поділу праці на основі виробництва і транспортування енергоресурсів, розширенням нових транспортно-комунікаційних коридорів, що поєднують Європу з Азією, формуванням більш широкої моделі європейського співробітництва і безпеки.

Створення регіональних об'єднань держав є зручною формою подолання суперечностей та уникнення деформацій, що виникають у зв'язку з розвитком цих процесів. За допомогою таких об'єднань формуються більш сприятливі умови для узгодження національних інтересів різних країн, прискорення інтеграційних процесів, вироблення відповідних правил корпоративної взаємодії, що в цілому стають основою нових систем трансрегіонального співробітництва.

Попри суперечливі думки та численні дискусії щодо перспектив і характеру діяльності ГУУАМ, це об'єднання послідовно стає реальністю у визначенні політичних процесів, що відбуваються в регіоні. Сьогодні ГУУАМ — це відкрита для співробітництва група рівноправних країн з подібними політичними та економічними системами. Ці країни усвідомлюють потребу в кооперації зусиль, оскільки поки що не мають достатнього потенціалу для вагомій позиції у сфері регіональної політики. ГУУАМ покликаний значно підвищити статус країн-учасниць, вивести їх на рівень більш впливової зовнішньополітичної діяльності.

Національний інститут проблем міжнародної безпеки (НІПМБ) постійно розробляє комплекс питань, пов'язаних з розвитком міжнародних транспортно-комунікаційних коридорів у регіоні ГУУАМ та забезпеченням їх безпеки, а також проблеми функціонування ГУУАМ і

подальшого розвитку та інституціоналізації цього об'єднання. Інститут плідно співробітничав у проведенні міжнародних наукових форумів із зазначеної проблематики з Фондом Фрідріха Еберта. Спільно з Фондом та за його підтримки Інститутом були проведені міжнародні наукові конференції «Україна і проблеми безпеки транспортних коридорів у Чорноморсько-Каспійському регіоні» (Севастополь, 8–9 червня 1999 р.) та «ГУУАМ: проблеми і перспективи розвитку транспортно-комунікаційних коридорів» (Ялта, 4–5 липня 2000 р.), матеріали яких опубліковано окремими виданнями.

Продовженням обговорення вищезазначених проблем став організований НІПМБ спільно з Фондом Ф.Еберта і проведений у м. Київ 27 лютого 2001 р. Круглий стіл «ГУУАМ як міжнародна організація: проект чи реальність?», матеріали якого вміщено у даній книзі.

Думки, ідеї та пропозиції, висловлені на Круглому столі, так само, як і на зазначених науково-практичних конференціях, певною мірою вплинули на характер стратегічного бачення розвитку ГУУАМ, що, зокрема, знайшло відображення й у політичних рішеннях країн-учасниць.

Етапною подією у становленні нового регіонального об'єднання був червневий 2001 року Ялтинський саміт ГУУАМ, в ході якого було досягнуто головну мету сучасного етапу розвитку ГУУАМ (означену, зокрема, у Підсумковому документі Круглого столу) — оформлення об'єднання у якості міжнародної організації. Практика співпраці країн ГУУАМ довела ефективність механізму багаторівневих консультацій, покладеного в основу організаційної структури об'єднання.

За підсумками роботи Саміту підписані Ялтинська Хартія ГУУАМ (див. Додаток), Конвенція держав-учасниць ГУУАМ про взаємне надання допомоги по консульських питаннях. Закладені в Ялтинській Хартії ГУУАМ основи його організаційної структури фактично закріпили наявний механізм співпраці країн-учасниць. На порядку денному розвитку співробітництва країн ГУУАМ стоїть завершення роботи над проектом угоди про створення зони вільної торгівлі ГУУАМ.

Не всі прогнози, висловлені на Круглому столі, виправдалися, і не всі оцінки перспектив розвитку ГУУАМ можна поділяти. Але в цілому висловлені на Круглому столі думки відображають тенденції розвитку процесів у регіоні.

С.І.ПИРОЖКОВ

*академік НАН України,
директор Національного інституту
проблем міжнародної безпеки*

ВИСТУПИ ПРИ ВІДКРИТТІ КРУГЛОГО СТОЛУ

Головуючий — ПИРОЖКОВ Сергій Іванович
директор Національного інституту українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України (РНБО України), академік НАН України, доктор економічних наук

Об'єднання ГУУАМ (Грузія, Україна, Узбекистан, Азербайджан, Молдова), започатковане чотирма країнами три роки тому як консультативне угруповання, набуває зараз ознак нової геополітичної реальності, яка вже починає впливати на розвиток міжнародних відносин у пострадянському просторі і, на думку деяких аналітиків, ще більшою мірою визначатиме майбутній характер побудови Євро-Азіатської системи стабільності і комунікацій.

Не зважаючи на деякий скептицизм щодо теперішнього та майбутнього цього об'єднання, сьогодні не можна заперечувати той факт, що широке коло спільних проблем як в економічній сфері, так і в галузі міждержавного спілкування обумовлює взаємне тяжіння держав регіону до співробітництва.

Існують суперечливі думки щодо статусу та перспектив розвитку ГУУАМ, його структури: від клубу за інтересами до самостійної впли-

вової міжнародної організації зі своїм Статутом і координаційними органами. Так, наприклад, ще 23 лютого 2001 р. в інтерв'ю українському телеканалу «ICTV» тодішній Президент Молдови Петро Лучинський висловився проти перетворення ГУУАМ у нову політичну організацію з відповідними структурами. Глава молдовської держави наголосив, що не бачить у цьому необхідності, зазначивши, що «ГУУАМ створювався як консультативний орган. На початковому етапі керівники цих країн вели консультації з економічних питань, а також по реалізації Договору про обмеження стратегічних озброєнь. Зараз немає необхідності закріпити цей механізм у якості самостійної організації».

В Узбекистані переважає думка, що ГУУАМ має займатися виключно економічними питаннями, але представники кавказьких та інших країн висловлюються за те, щоб у цього об'єднання було більш широке поле діяльності, яке включало би політичну сферу та співробітництво у галузі безпеки.

Консолідація зусиль країн, що входять до ГУУАМ, дає змогу, на мій погляд, більш повною мірою реалізувати їх власні національні інтереси, а також сприяти подальшому розвитку рівноправних відносин із країнами СНД.

З метою реалізації можливостей входження країн ГУУАМ у сучасний цивілізаційний простір і міжнародний поділ праці, створення умов для ефективного включення цих країн у глобальні економічні процеси, модернізації суспільно-економічних відносин, приєднання до сучасних демократичних процесів, Україна для налагодження відповідних стосунків з іншими міжнародними інституціями (СНД, НАТО, ОБСЄ, ЄС тощо) ініціювала під час саміту Тисячоліття у вересні 2000 р. в штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку процес перетворення ГУУАМ у регіональну міжнародну організацію з чітко визначеними цілями та функціями.

При цьому малося на увазі, що головним призначенням ГУУАМ повинно бути зміцнення субрегіональної та регіональної стабільності країн-членів, а не виконання військово-союзницьких обов'язків чи забезпечення дотримання принципу колективної безпеки та оборони. Саме таке призначення найбільше відповідає інтересам країн-учасниць і дає змогу певною мірою нейтралізувати протидію деяких країн регіону створенню та утвердженню ГУУАМ як міжнародної організації.

Політику розвитку ГУУАМ, на мій погляд, доцільно здійснювати з урахуванням особливостей сприйняття його Росією. Зокрема, деякі

впливові російські політики не вбачають загрози російським національним інтересам у зв'язку з формуванням ГУУАМ як регіональної структури економічного співробітництва, але виступають проти перетворення цього об'єднання у структуру міжнародної безпеки.

Хоча Російська Федерація могла б розглядати ГУУАМ і в такому контексті, враховуючи, що:

- ГУУАМ може сприяти зміцненню безпеки південних кордонів Російської Федерації;
- країни-члени ГУУАМ мають спільні з Росією інтереси щодо боротьби з тероризмом і контрабандою наркотиків та озброєнь;
- співробітництво з ГУУАМ дає можливість Росії розглядати цю організацію як певну «буферну зону» на шляху проникнення у регіон ворожих Росії центрів міжнародного тероризму;
- ГУУАМ створює умови для передбачуваної неконфронтаційної політики його окремих членів стосовно Росії.

Зміцнення відносин держав-членів ГУУАМ дасть можливість, на мою думку, більш ефективно розв'язувати завдання, пов'язані:

По-перше, з необхідністю забезпечувати подальший розвиток нафто-енергетичного й транспортного комплексів і суміжних виробництв держав-учасниць ГУУАМ. Це безпосередньо пов'язано з втіленням у життя розроблених проектних пропозицій щодо транспортування азербайджанської (у перспективі і казахстанської) нафти за маршрутом Баку — Суса — Одеса — Броди — Адамова Застава — Гданськ, якому більшість країн регіону надає перевагу як економічно доцільнішому. Транспортування нафти цим маршрутом, за оцінками азербайджанських експертів, є на 5 дол. США за тону дешевшим, ніж за маршрутом Баку — Новоросійськ і далі в Європу.

При транспортуванні нафти з порту Поті (Суса) Україна має конкурентів з боку Румунії та Болгарії. Втім, системи транспортування нафти через ці країни теж ще не завершені. Тому багато залежатиме від здатності України якнайшвидше добувати нафтотермінал у порту «Південний» та нафтопровод «Одеса-Броди».

У цьому контексті дуже важливою є активізація спільних зусиль виконавчої та законодавчої влади й інших зацікавлених організацій України і відповідних структур Польщі у пошуку прийнятних рішень щодо фінансування завершальних етапів будівництва зазначених об'єктів транспортування нафти територією України та Східної Європи.

Транспортування до споживачів значних обсягів нафти і газу створює нові можливості для забезпечення енергетичної безпеки широкого кола країн, включаючи і країн-транзитерів, серед яких належне місце має посісти й Україна.

По-друге, Україна має можливості поліпшити своє політичне та економічне становище, сприяти інтеграції країн ГУУАМ у світову спільноту, піднести власний регіональний вплив, розширити перспективні ринки збуту тощо за рахунок створення багаторівневої системи співробітництва з країнами Чорноморсько-Каспійського регіону.

Так, спільними зусиллями країн, що входять до ГУУАМ, вже вирішуються проблеми освоєння міжнародних транспортних шляхів, що з'єднують Європу, Кавказ та Азію (проект TRACECA), використовуючи в тому числі можливості України як транзитної держави.

В цілому йдеться про формування регіональної зони економічного співробітництва як органічної складової системи міжнародного поділу праці та розбудови сучасного варіанта Великого Шовкового Шляху. Окрім кавказьких країн, велике зацікавлення у цьому проекті виявляють Китай та країни Центральної Азії.

Для практичної реалізації цього завдання реальною є ідея створення зони вільної торгівлі країн ГУУАМ як складової зони вільної торгівлі, що обговорювалася, зокрема на саміті країн СНД у червні 2000 року.

Україна вже створює певні економічні умови для залучення потоків транзитних вантажів з Азії до Європи, зокрема при перевезенні казахстанської нафти; відбудовує відповідні ділянки автомагістралей на міжнародних транспортних коридорах; розширює можливості перевезення вантажів через морські порти. Як відомо, вже функціонує паромна переправа Одеса-Поті/Батумі.

Для подальшого нарощення зусиль щодо функціонування проекту TRACECA необхідно забезпечити узгоджені та синхронізовані дії зацікавлених країн з питань технічного переозброєння транспорту; модернізації технологічних процесів, в тому числі на кордоні; взаємної відповідальності за збереження та вчасну доставку вантажів; впровадження узгодженої митної і тарифної політики.

Значні резерви поглиблення економічної співпраці та розвитку інтеграційних процесів криються в окремих секторах промислового виробництва, формуванні транспортних комунікацій, реалізації науково-тех-

нічного потенціалу, більш широкому освоєнню рекреаційних ресурсів, активізації міжнародного туризму.

Для масштабного вирішення даних питань потрібна відповідна підтримка з боку Уряду України та органів місцевого самоврядування.

Реалізація цієї стратегії для України матиме велике міжнародне значення, слугуватиме для нашої держави чинником зміцнення довіри в регіоні та сприятиме прискоренню приєднання країн ГУУАМ до європейських інтеграційних процесів.

По-третє, з тим, що розвиток ситуації в країнах ГУУАМ закономірно обумовлює необхідність розробки та створення більш ефективної системи регіональної стабільності.

У просторі ГУУАМ мають місце негативні тенденції та процеси, що гальмують його економічний розвиток і створюють ряд загроз у сфері міжнародної і регіональної стабільності. Майже кожна з країн цього об'єднання стикається з конфліктними ситуаціями (Абхазія, Карабах, Придністров'я, Чечня тощо) з багато в чому подібними наслідками – посиленням потоків вимушених мігрантів, нелегальною торгівлею зброєю, зростанням криміногенних чинників, міжнародним тероризмом.

Не можна не враховувати і ту важливу обставину, що регіон знаходиться в оточенні старих і нових ядерних держав або таких, які прагнуть здобути ядерну зброю та засоби її доставки. В цілому можна говорити про загрозливу ситуацію «вакууму безпеки», для подолання якої потрібні спільні зусилля країн регіону за підтримки всіх зацікавлених країн і структур міжнародної безпеки.

Як зазначали експерти з країн Кавказу (з Азербайджану, Вірменії, Грузії) на міжнародній конференції з проблем ГУУАМ в Ялті у липні минулого року, шлях до стабільності на Кавказі залежатиме і від остаточного врегулювання Карабахського конфлікту. І тут, на їх думку, має бути більш значущою і роль України.

Створення системи регіональної стабільності за російським проектом («Кавказька четвірка») або за вірменською схемою (Пакт стабільності на Кавказі) розглядається як малореальне, з огляду на суперечливі позиції зовнішніх потуг, зокрема, Росії та США. Захід не поступиться своїми інтересами в умовах посилення російських впливів у регіоні в разі реалізації плану РФ, тоді як Москва не погодиться на виведення своїх військ з Вірменії, передбачене проектом Пакту стабільності.

Нарощування зусиль щодо співробітництва у сфері миротворчості країн ГУУАМ в контексті формування регіональної системи безпеки пов'язано з розробкою програми «Партнерство заради миру для країн Кавказу» у форматі співробітництва з НАТО та ЄС.

Тому, на моє переконання, потенційно ГУУАМ може виконувати стабілізуючу функцію в регіоні, якщо перетвориться у міжнародну організацію, органічно включену до загальноєвропейської системи безпеки і співробітництва.

Виходячи з цього, я сподіваюся, що учасники нашого Круглого столу висловляться і з даного питання. Чи варто країнам-членам ГУУАМ ініціювати подальший перехід цієї консультативної структури на новий етап поглибленої співпраці або ж надалі залишитися аморфним утворенням, що не матиме ніякого впливу на стабілізацію ситуації в регіоні і не забезпечуватиме реальну співпрацю в економічній сфері?

ХАРЧЕНКО Ігор Юрійович
заступник Міністра закордонних справ України

Насамперед хочу відзначити ту велику увагу, яка останнім часом надається питанням розвитку ГУУАМ. Про це свідчить низка конференцій, семінарів, нарад експертів, що відбулись, зокрема, протягом минулого року та вже на початку нинішнього. Безперечно, цей факт демонструє значущість регіонального і трансрегіонального виміру зовнішньої політики України, її зосередження на конкретних завданнях міжнародного співробітництва.

Посилення активності форуму ГУУАМ зумовлене суто прагматичними підходами держав-членів цього об'єднання. Ми чітко усвідомлюємо ті, насамперед економічні, вигоди, які нам дасть розвиток широкомащштабної взаємодії в економічній і транспортно-комунікаційній сферах.

Нью-Йоркський саміт ГУУАМ таким чином визначив напрями, за якими має розвиватись співробітництво в рамках об'єднання. Це:

- створення зони вільної торгівлі;
- оформлення транспортно-комунікаційної системи ГУУАМ, що передбачає уніфікацію митної, тарифної політики, координацію дій прикордонних служб, взаємодію законодавчих органів країн-членів;

- культурно-гуманітарне співробітництво, зокрема, розвиток культурного проекту «Європа-Кавказ-Азія», а також туристичних маршрутів, що охоплювали би п'ять країн з можливим виходом на треті держави;
- співробітництво в інформаційній сфері.

Питання про перетворення ГУУАМ на повноправну міжнародну організацію, очевидно, має розглядатись, виходячи саме з цих завдань, які відображають точку зору всіх держав-членів об'єднання. Іншими словами, йдеться про визначення кроків, принципово необхідних для широкомасштабного розвитку багатостороннього співробітництва.

Для уточнення цієї позиції доцільно звернутись до певних порівнянь.

Зокрема, показовим є приклад Чорноморського економічного співробітництва — форуму, перетвореного у 1999 р. на організацію з усіма відповідними інституціями та атрибутами. Однак до розвитку реальної, повноцінної співробітництва це не призвело. Сьогодні співпраця в рамках ОЧЕС існує, швидше, у проектах, ніж у конкретних справах.

Ще одним прикладом можна назвати утворення восени минулого року нової міжнародної організації — Євразійського економічного співтовариства (ЄЕС) — з підписанням відповідних документів, в яких детально визначаються всі параметри діяльності новоствореної структури. Однак навіть побіжна оцінка періоду, що пройшов з часу проголошення ЄЕС, дає змогу стверджувати, що поки йдеться лише про декларування намірів, на чому наголошують й окремі лідери країн-членів цього угруповання.

При цьому неефективність функціонування Митного союзу, на основі якого утворюється ЄЕС, а також специфічна позиція Російської Федерації щодо питання реалізації домовленостей, зокрема про створення зони вільної торгівлі СНД, дає можливість робити різні оцінки щодо успішності виконання завдань, визначених в установчих документах цього співтовариства.

Отже, поки що, очевидно, йдеться про переважно декларативний характер створення нової організації, економічна спрямованість якої має доводитись подальшими діями.

На цьому тлі у принципі об'рунтованими бачаться підходи України стосовно розвитку багатосторонньої взаємодії в рамках ГУУАМ. Основним завданням співпраці ми вважаємо забезпечення таких умов, які повинні сприяти взаємовигідному та рівноправному торгово-економічному співробітництву на засадах взаємодоповнення та відкритості.

Йдеться про оформлення ГУУАМ як діючої структури багатостороннього економічного співробітництва.

На реалізацію цього завдання орієнтований наступний саміт ГУУАМ, що має відбутись в Україні. В його ході планується підписати, зокрема, Угоду про створення зони вільної торгівлі та Хартію ГУУАМ, а також ввести інститут головування в ГУУАМ, що дасть змогу надати додаткової динаміки діяльності об'єднання.

З прийняттям Хартії має бути закріплено основні принципи подальшого розвитку діяльності в рамках ГУУАМ, створено нормативну основу, яка забезпечуватиме елементи самоорганізації у співробітництві, виводитиме його на рівень конкретних корпорацій, компаній і фірм, що значною мірою обумовлюватиме життєздатність і спрямованість об'єднання на перспективу.

Подібне бачення першочергових завдань, що стоять перед ГУУАМ, є сильним для всіх країн-членів. Це, зокрема, було ще раз підтверджено в ході П'ятого засідання Комітету національних координаторів, яке проходило 21-22 лютого 2001 р. у Ташкенті з метою завершити опрацювання всіх документів, що будуть виноситься на зазначений саміт.

Отже, ГУУАМ — це структура, основною метою якої є розвиток регіонального і трансрегіонального співробітництва, зміцнення торгово-економічних і культурних зв'язків, реалізація того значного потенціалу, яким володіють держави-члени даного об'єднання.

Це є дійсно та «реальність ГУУАМ», що визначає сутність та окреслює перспективи розвитку цього об'єднання.

КУРТ Гельмут
керівник Бюро Фонду Фрідріха Еберта зі співробітництва в Україні, Білорусі та Молдові

Разрешите мне поделиться некоторыми размышлениями относительно темы ГУУАМ, которые, по моему мнению, могут быть важными для приближенной к реальности оценки общей ситуации.

В рамках сегодняшнего мероприятия необходимо интенсивно обсудить истинную причину недавнего отказа от проведения учредительной «конференции» этой организации.

Мне думается, что здесь должны были быть принципиальные причины, имевшие решающее значение для такого решения, которое будет присутствовать у всех при анализе и обсуждении проблем.

Наряду с этим, необходимо отметить, что региональные объединения в Азии, Африке или другой части мира всегда имели трудности, как только делались попытки не приобщать к этому непосредственно какую-либо из великих держав. Поэтому, если надо сохранить нынешнюю концепцию, необходимо обдумать те «шаги и меры», которые сняли бы существующие сомнения и опасения со стороны великих держав.

Все члены ГУУАМ представляют собой в принципе очень молодые государства, сосредоточившие свои усилия на решении вопросов создания правового государства и связанных с этим трансформациями. Эти государства имеют относительно небольшой опыт в области внешней политики и таким образом не обладают достаточным опытом относительно создания региональных объединений. Поэтому уместно с самого начала оставаться на реалистичной основе и не делать ошибок, связанных с желанием достичь сразу всего: экономического союза, военного союза и т. д.

Все присутствующие здесь, наверное, знают, что основной идеей Европейского Союза было создание политической общности и никто из «отцов-основателей» в то время не думал, что этот Союз однажды вырастет до «валютного» Союза.

ДОПОВІДІ

ПАРАХОНСЬКИЙ Борис Олександрович
завідувач відділу Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, доктор філософських наук

ПЕРСПЕКТИВИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ГУУАМ У МІЖНАРОДНУ ОРГАНІЗАЦІЮ

Про ГУУАМ останнім часом в Україні пишуть та говорять багато, значно більше, ніж, скажімо, про СНД. Зрозуміло, що увагу громадськості привертає очікуваний саміт країн ГУУАМ, під час якого передбачається надати цьому неформальному угрупованню більш чіткий статус — регіональної міжнародної організації. Але й крім цього, на шпальтах газет, в наукових колах і серед політиків постійно ведеться дискусія щодо проблем, пов'язаних з існуванням і розвитком ГУУАМ. Дехто говорить про ГУУАМ як про щось мертвонароджене, що не має жодних перспектив. Інші вважають це новим геополітичним блоком, здатним створити загрозу іншим державам. Існує й досить оптимістична точка зору на це утворення як на зародок чогось подібного до Європейського Союзу.

Суперечливими є думки щодо статусу та перспектив ГУУАМ, його структури. Чи залишиться це угруповання неформальним клубом за інтересами, або все ж таки отримає статус міжнародної організації зі своїм статутом і координаційними органами? Якою має бути нова організація — суто економічного типу або з більш широким полем співробітництва? Які цілі має реалізовувати ГУУАМ, і наскільки вони можуть бути здійснені в існуючих реаліях.

Відповіді на всі ці питання поки що не знайдено. Ми схильні дивитися на ГУУАМ більше як на проект, ніж як на усталену реальність. Але сам проект також є елементом реальності, що конструє та організує нову реальність: щоб побудувати дім, потрібно мати його план. У якості основи для побудови ГУУАМ маємо певну кількість країн, включаючи всіх можливих учасників об'єднання, з їх населенням, ресурсами, розташуванням тощо. Основою ж проекту є відповідні наміри, інтереси, зовнішньополітичні орієнтації країн-учасниць, що мають бути узгоджені й приведені до спільного знаменника — до консенсусу щодо характеру, цілей і механізмів діяльності організації. Якщо інтереси є достатньо фундаментальними, зовнішні орієнтації — усталеними, а наміри — довгостроковими, то можна з певністю вважати, що проект ГУУАМ є цілком реальним.

Стратегічний характер проекту ГУУАМ обумовлений довгостроковим характером дії позарегіональних і внутрішньорегіональних чинників, основними серед яких є:

- потреби виживання держав регіону в складній геополітичній ситуації відносного протистояння кількох центрів сили, інтереси яких перетинаються в цьому просторі і які ведуть явну або приховану боротьбу за домінування;
- те, що потреби модернізації соціально-економічних систем, проведення демократичних реформ у приблизно подібних умовах трансформації пострадянських суспільств створюють основу для орієнтації країн на потужні світові центри економічного розвитку, переважно в європейському напрямі;
- необхідність реалізації довгострокових спільних геоекономічних проектів щодо розбудови міжнародних транспортно-енергетичних коридорів між Європою та Азією, з чим країни ГУУАМ пов'язують можливості свого входження в світову економічну систему та диверсифікації ресурсної залежності і зовнішньоекономічної активності;

• створення вакууму безпеки в регіоні після розпаду СРСР; наявність конфліктних зон; сильні проблеми у боротьбі з нелегальною міграцією, торгівлею озброєннями, паркобізнесом, криміногенними елементами — все це потребує консолідації зусиль країн регіону та формування ефективних механізмів вирішення питань регіональної стабільності.

Стратегічний характер цих завдань навряд чи викликає у когось сумнів. Питання полягає в тому, наскільки їх реалізації сприятиме утворення ГУУАМ і чи зможе кожна з країн вирішувати ці проблеми за допомогою інших міжнародних структур або спираючись на підтримку яких-небудь зовнішніх протекторів? Більш жорстко стоїть питання про те, чи можна взагалі обійтись без цієї регіональної системи співробітництва?

Взагалі регіоналізація міжнародних відносин є однією з провідних тенденцій у сучасному світі. Але якщо процеси глобалізації все ж мають суперечливий характер і пацтовхуються на певний опір з боку ряду країн, що прагнуть зберегти свою культурну та соціальну ідентичність, то сучасний регіоналізм саме і є формою, здатною поєднати глобальні тенденції і соціокультурний розвиток кожної країни. Середні та невеликі держави, маючи сильні регіональні інтереси, можуть консолідувати зусилля щодо свого захисту від дії глобальних сил, не втрачаючи при цьому самобутності, хоча і поступаючись часткою суверенітету в розумних межах.

Будь-яка концепція монополярного або багатополлярного світу будується, виходячи з домінування одного або кількох центрів сили. За таких умов середні або малі країни так чи інакше мають потрапити в ту чи іншу систему домінування і впливів. У цьому разі відстоювання національних інтересів стає проблематичним. Ефективно побудована регіональна організація співробітництва сама здатна бути певним центром сили, як ми це бачимо на прикладі ЄС.

Регіональні системи будуються насамперед на економічних засадах. Неабияку вагу мають і такі чинники, як цивілізаційна та культурна спорідненість групи країн або рівень соціального розвитку. Але, на наш погляд, жодна з регіональних організацій не може відбутися без наявності чітко сформульованої політичної волі керівництва кожної з держав-учасниць. Саме геополітична невизначеність країн групи, попри наявність спільних економічних або соціокультурних інтересів, здатна

радикально розмити регіональну систему і перетворити її на суто декларативну схему. Власне, саме з огляду на суперечливі геополітичні інтереси пострадянських країн, Співдружність Незалежних Держав перетворилася на суто формальну організацію, не зважаючи на спільне минуле та високий рівень економічної взаємозалежності.

Саме тому ГУУАМ має будуватися насамперед на засадах узгодження зовнішньополітичних орієнтацій кожної з країн та, досягаючи консенсусу у цих питаннях, шукати шляхи взаємовигідного економічного, соціального та культурного співробітництва в усіх сферах життя.

ГУУАМ як міжнародна організація може відбутися лише у випадку певного синтезу західного та східного векторів зовнішньополітичних орієнтацій країн-учасниць. Власне, тому вирішального значення тут набуває тема транзитних комунікацій між Європою та Азією, не тільки транспортних та енергетичних, але й у вигляді соціокультурного діалогу цивілізацій Заходу і Сходу. Внаслідок створення широкого, належним чином облаштованого комунікаційного простору Захід отримує шанс для більш інтенсивного просування демократичних цінностей і сучасних виробництв в Азіатському напрямку, тоді як Схід може більш ефективно включитися у міжнародну систему поділу праці і зробити свій внесок у розвиток загальнолюдської цивілізації. В цілому мова йде про формування **регіональної зони економічного співробітництва** як органічної складової міжнародної економічної системи, в якому може знайти свої інтереси велика кількість країн світу.

Оскільки йдеться про стратегічний проект, не можна виключити появу інших, можливо, більш обгрунтованих проєктів, у яких візьме участь та чи інша країна ГУУАМ. Але можливостей не так вже й багато. Серед них можна виділити дві альтернативи:

1. Декому досить реальним видається входження країн ГУУАМ у систему новоствореного Євразійського економічного співтовариства та Договору про колективну безпеку. На наш погляд, такий варіант, якщо і зможе дати деякі тактичні переваги для країн ГУУАМ, в цілому означатиме для них стратегічний програв. Зокрема, регіональні транспортно-енергетичні проєкти в рамках ГУУАМ є конкурентними щодо євразійських.

2. З іншого боку, існує абстрактна можливість входження ряду країн ГУУАМ в євро-атлантичну систему безпеки й економічного розвитку. Такий шлях більш відповідає стратегічним намірам, інтересам та

орієнтаціям країн ГУУАМ, але видається поки що малореальним, оскільки Захід не готовий до абсорбції такого важкого регіону, хоча і пропонує різні форми партнерства для окремих країн.

Отже, навіть якщо ГУУАМ не відбудеться як повноцінна міжнародна організація, спільні регіональні проблеми все одно стоятимуть на порядку денному кожної з країн об'єднання і спонукатимуть їх до пошуку необхідних організаційних форм. В іншому випадку матимемо хаотичний, слабо структурований, з високим конфліктним потенціалом геополітичний простір, на теренах якого ведеться боротьба за домінування між різними світовими потугами і який буде час від часу породжувати загрози стабільності і безпеці інших регіонів.

На наш погляд, з урахуванням тенденцій розвитку суспільно-економічних процесів у країнах ГУУАМ цілком логічно постає питання про **інституціоналізацію цього об'єднання**.

Це можна зробити шляхом колективного рішення глав держав-учасниць і підписання відповідного базового документа щодо утворення нової регіональної організації. Зараз цілком реальним є підписання Угоди про зону вільної торгівлі, а у близькій перспективі має вестися підготовка до підписання Договору про колективне стратегічне партнерство країн ГУУАМ. Відповідно мають узгоджуватися національні законодавства та поступово здійснюватися кроки щодо зміцнення міждержавного співробітництва країн регіону.

Для ведення поточної роботи важливо сформувати **координаційно-консультативний орган ГУУАМ** на постійних засадах, можливо, шляхом падання відповідних повноважень представникам держав ГУУАМ у місці перебування такого органу (імовірно — м. Київ). Функції останнього мають полягати в організації зустрічей глав держав ГУУАМ на вищому рівні, проведенні нарад на рівні міністерств і відомств згідно з визначеними пріоритетами співробітництва, координації зусиль у вирішенні поточних питань співпраці та у контролі за виконанням прийнятих рішень.

Пріоритетними завданнями системи співробітництва у межах ГУУАМ сьогодні є:

- формування зони вільної торгівлі;
- розбудова транспортно-енергетичних комунікацій;
- створення сильних механізмів забезпечення стабільності в регіоні та безперервного функціонування транспортно-енергетичних комунікацій;

- узгодження позицій у сфері зовнішньої політики та встановлення зв'язків ГУУАМ з іншими міжнародними організаціями та структурами безпеки;
- формування спільного інформаційного простору.

Потенційно ГУУАМ може виконувати стабілізуючу функцію в регіональних масштабах за умов його перетворення у **повноцінну міжнародну організацію та її органічного включення до загальноєвропейської системи безпеки і співробітництва**.

Транспортування до споживачів значних обсягів нафти і газу створює **нові можливості для забезпечення енергетичної безпеки** широкого кола країн, включаючи і країн-транзитерів, серед яких належить місце має поєднати й Україна.

У цих процесах має виявитися і роль України як чинника зміцнення довіри в регіоні та сприяння залученню країн ГУУАМ до європейських інтеграційних процесів.

Україна має всі можливості, виходячи із власних політичних та економічних інтересів, поліпшити своє політичне й економічне становище та сприяти інтеграції країн ГУУАМ у світову спільноту, зростаючу власних регіональних впливів, розвитку виробництва і торгівлі, розширенню перспективних ринків збуту тощо за рахунок створення багаторівневої системи співробітництва з країнами Чорноморсько-Каспійського регіону.

Розвиток міждержавних відносин країн ГУУАМ

Спільне прагнення країн ГУУАМ до широкій економічній інтеграції існує поруч з певними розбіжностями позицій сторін з ряду проблем політичного характеру, пов'язаними насамперед з визначенням завдань і напрямів подальшого розвитку співробітництва в рамках цього об'єднання.

Не зважаючи на фактичну відсутність проблем на рівні двосторонніх відносин, у сфері багатостороннього співробітництва існують питання, що здебільшого пов'язуються з відмінністю акцентів позицій сторін щодо функціональної складової ГУУАМ. Це пояснюється рядом чинників, основним серед яких є різний ступінь впливу Росії, зумовлений можливостями реалізації її інтересів і специфічними умовами регіонального характеру.

Таким чином, розглядаючи аспекти практичного співробітництва між Україною та іншими країнами ГУУАМ у контексті формування спільних підходів до широкого спектра регіональних питань, необхідно враховувати моменти, що мають важливе значення для визначення перспектив політики України як у рамках ГУУАМ, так і в регіоні в цілому.

1. Співробітництво в економічній галузі

Росія практично пов'язує сьогоденні політику уніфікації, гармонізації законодавства, розглядаючи це як важливу та перспективну сферу діяльності на рівні двосторонніх відносин з країнами СНД, зокрема з Азербайджаном.

Економічне співробітництво на багатосторонній основі в цілому має широкі перспективи для ГУУАМ. Однак подальший розвиток ГУУАМ буде залежати від розвитку ситуації у політичній сфері, і особливо, від політики Росії на рівні двосторонніх відносин. Ця обставина зумовлена різним ступенем залежності від позиції Москви в рамках проблемних аспектів, що безпосередньо відносяться до питань в галузі національної безпеки країн ГУУАМ (напр., проблеми Нагірного Карабаху, Придністров'я і, меншою мірою, Абхазії).

Проблема неузгодженості дій у сфері зовнішньоекономічної діяльності країн ГУУАМ, залишаючись сьогодні ключовою, на тлі активної політики Росії (напр., в ході січневого 2001 р. візиту В.Путіна до Азербайджану було підписано документ, що визначає координацію зусиль у торговій сфері) є чинником, дія якого потенційно може змішувати умови розвитку інтеграційних процесів у сфері економічного співробітництва.

2. Співробітництво у військово-технічній сфері

Якщо раніше співробітництво у військово-технічній галузі визначалося як один з пріоритетних напрямів багатосторонніх консультацій в рамках ГУУАМ, то сьогодні це питання фактично знято з розгляду під час зустрічей.

Підписання Росією угод військово-технічного співробітництва (ВТС) з країнами Договору про колективну безпеку (ДКБ) закріплює за нею відповідні зобов'язання у цій сфері, що фактично сприяє розвитку ВТС країн-учасниць ДКБ із третіми країнами, напр. з Україною. Однак проведення такої політики Києвом можливе лише за умов узгодження

цих питань із Ташкентом. При цьому варто враховувати той факт, що ГУУАМ не є військовим об'єднанням і не може прямо гарантувати безпеку Узбекистану, який за таких умов стає залежним від перебігу процесів у сфері нарощування озброєнь у регіоні.

Проте розвиток цих тенденцій може привести до постановки у майбутньому на міждержавному рівні питання про мілітаризацію Центральної Азії (за варіантом Вірменії). У такому розвитку явно зацікавлена Росія. Але розширення Москвою військового співробітництва з країнами Центральної Азії стримується побоюваннями втратити визначальний вплив на регіональну безпеку.

Участь України у розвитку регіонального ВТС, очевидно, може сприяти її впливу на розвиток процесів у цій сфері на рівні регіону.

Розширення Україною військово-технічного співробітництва з країнами ГУУАМ, зокрема з Узбекистаном, — принципово перспективний напрям, що може підвищити її регіональну вагу. Але проблеми у сфері безпеки Південного Кавказу значно обмежують можливості співробітництва у цій галузі.

З іншого боку, наявність неврегульованих конфліктів у Грузії, Азербайджані та Молдові також є стримуючим чинником розвитку військової складової, тим більше, що Грузія та Азербайджан неодноразово ставили це питання на розгляд у рамках багатосторонніх консультацій країн ГУУАМ.

3. Співробітництво з питань безпеки

Практично усі прийняті за підсумками зустрічей країн ГУУАМ документи містять положення, що фіксують спільність підходів щодо проблем регіональної або міжнародної безпеки. Це обумовлено тією важливою обставиною, що кожна із сторін об'єднання має ряд заморожених проблем у сфері національної безпеки, які багато в чому визначають результати вибору в галузі зовнішньої політики і, в кінцевому підсумку, перспективи розвитку національних економік.

Цим пояснюються прагнення Грузії, Азербайджану, Молдови і, меншою мірою, Узбекистану вивести питання остаточного врегулювання подібних проблем на рівень питань міжнародної політики і, зокрема:

- на рівень співробітництва в рамках існуючих міжнародних організацій;
- ініціюючи створення нових і розвиток існуючих прийнятних у цьому контексті міжнародних режимів безпеки на рівні регіонів.

Спроможність Росії впливати на характер регіональних процесів, внутрішньополітична та економічна ситуація в країнах ГУУАМ у короткостроковій перспективі будуть багато в чому визначати розвиток функціональних можливостей даного об'єднання. У той же час залежна від дії цих чинників можливість функціональної невідповідності ГУУАМ інтересам держав-учасниць буде відповідно визначати у довгостроковій перспективі також ступінь зацікавленості та участі останніх у цьому об'єднанні.

Відсутність спільної зовнішньої загрози, що вже саме по собі є об'єктивною підставою для формування різного роду систем колективної безпеки, знімає необхідність розгляду подібних питань у рамках ГУУАМ. З іншого боку, необхідність забезпечення режиму безпеки коридору Європа — Кавказ — Азія передбачає насамперед розвиток у рамках ГУУАМ міждержавного співробітництва з політичних питань, що лежать у площині миротворчої діяльності. Проте, в силу ряду причин об'єктивного характеру, такий напрям діяльності може розвиватися лише в рамках вироблення політичних механізмів спільної діяльності з підтримки миротворчих зусиль ОБСЄ й ООН щодо врегулювання регіональних конфліктів.

У даному контексті варто розглядати й спільну зацікавленість у подальшому розвитку в рамках ГУУАМ співробітництва з питань безпеки, а також індивідуальну готовність до цього. Це також підтверджує й рівень розвитку відносин з НАТО, що само по собі розглядається країнами ГУУАМ як один з найбільш пріоритетних напрямів у галузі забезпечення національної безпеки.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що спрямованість політики країн ГУУАМ у галузі безпеки буде зберігатися в довгостроковій перспективі незмінною, у т. ч. й у контексті ставлення до спроб Росії обмежити формування регіональних систем безпеки вузьким колом учасників.

Це є ще й необхідною умовою і можливістю збереження Україною, найвпливовішою серед країн ГУУАМ, позиції ключового учасника об'єднання, що також підкріплюється її потенціалом у сфері розвитку військово-технічного й економічного двостороннього співробітництва.

ПЕРЕПЕЛИЦЯ Григорій Миколайович
завідуючий відділу Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України, доктор політичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ-УЧАСНИЦЬ ГУУАМ У ПИТАННЯХ ПІДТРИМАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ МИРУ, БЕЗПЕКИ І СТАБІЛЬНОСТІ

Хотів би зазначити, що я висловлюю свої думки не як посадова особа, це як завідуючий відділом Національного інституту стратегічних досліджень, а перш за все, як експерт.

Що стосується заявленої теми мого виступу, то вона є надзвичайно актуальною і дискусійною. По-перше, сьогодні ми маємо більше проблем, ніж успіхів у просуванні ГУУАМ як колективної структури, що могла б реалізувати сильні регіональні інтереси. Це проблеми і суперечки, пов'язані насамперед з тим, які інтереси об'єднують країни ГУУАМ як субрегіональної структури. Одні схиляються до того, що це має бути виключно економічна структура, інші — що політична. Деякі говорять, що на першому місці мають бути проблеми безпеки.

Вже сама тема виступу дає певні відповіді на це питання, що не можна замикатися в якійсь одній сфері інтересів. Очевидно, якщо ми прагнемо створити дієву структуру, то маємо врахувати весь комплекс інтересів. Молдова та Узбекистан тяжіють до економічних інтересів, Грузія та Азербайджан — лавнаки, до сильних військово-політичних інтересів, інтересів у галузі безпеки, бо ці проблеми є для них пріоритетними.

Друге питання: як вписується ГУУАМ у геополітичну конфігурацію регіону? Сьогодні ми бачимо, що країни Східної Європи і Кавказького регіону стали полем геополітичного суперництва між Заходом та Росією. Спостерігається, на жаль, тенденція до відновлення суперництва між Росією та країнами Заходу (у першу чергу США) за цей регіон. Я абсолютно погоджуюся з попереднім доповідачем, що сьогодні даний регіон перетворився на сферу реалізації власних інтересів, завоювання впливу.

Відтак, це ще більше посилює внутрішню нестабільність країн ГУУАМ. Сьогодні ми спостерігаємо, як це відбивається на внутрішньополітичній ситуації в Україні. Ми бачимо, що відбувається у Молдові, як чиниться шалений тиск на Грузію. Йде справжня геополітична

боротьба за ці країни. І якщо ми не об'єднаємося, не зробимо ГУУАМ справді дієвою структурою, то будемо захоплені тією чи іншою геополітичною силою і вже ні про подальші перспективи, ні про захист наших національних інтересів у рамках субрегіональної безпеки не буде і мови.

ГУУАМ як субрегіональна структура може зіграти дієву роль лише тоді, коли буде включений у систему міжнародних організацій. ГУУАМ без бачення його в системі співпраці з ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС, СНД та ОЧЕС залишатиметься віртуальним та аморфним утворенням, ефект від якого буде нульовим, а існування — не потрібним.

Досить дискусійною видається думка про те, що ГУУАМ має залишатися виключно економічною організацією, на користь чого висувається аргументація, що акцентування на інтересах безпеки загубить саму ідею ГУУАМ у принципі, оскільки це зачіпає інтереси Росії у Кавказькому та Чорноморському регіонах. Безумовно, економічна складова є надзвичайно важливою для розвитку ГУУАМ і задоволення національних інтересів країн-учасниць. Але одночасно це можна не звернути увагу на слабкість і логічну непослідовність такого твердження. У чому воно полягає? Очевидно, що прибічники такої точки зору не враховують два дуже суттєвих фактори. По-перше, це внутрішня нестабільність країн ГУУАМ, про що я вже говорив. Без зміцнення власної національної безпеки не можна ефективно реалізовувати спільні економічні інтереси. Другий фактор — надзвичайна геостратегічна важливість ГУУАМ для зовнішніх геополітичних (перш за все США та Росії), а також регіональних (таких як Туреччина та Іран) гравців, які, безумовно, будуть ставити геополітичні інтереси над економічними.

Тому Україна може мати свої економічні інтереси, апелювати до економічної співпраці. Але це не буде сприйматися ні Грузією, ні Азербайджаном, ні іншими геополітичними гравцями.

По-третє, економічна співпраця неможлива до того часу, поки не буде політично стабільним весь простір, в якому знаходяться країни ГУУАМ. Створення ГУУАМ, перш за все як організації безпеки, складе ту критичну масу, завдяки якій країни спільно зможуть відстоювати свої національні інтереси як у сфері безпеки (оскільки разом вони становитимуть певну силу), так і в економічній сфері, відстоюючи свої економічні проекти.

Що стосується Росії, її впливу на ГУУАМ, то на прикладі тиску, що чиниться на кожну з країн ГУУАМ, ми бачимо, що Росії дійсно не

подобається цей проект. Мені здається, що така російська політика не є далекоглядною, бо якщо Росія хоче зміцнити свої південні кордони, весь регіон, то має бути зацікавленою в розвитку регіональної структури безпеки, такої як ГУУАМ.

Шаповний головує, пан Пирожков, вже говорив, що сьогодні, крім геополітичного суперництва, існують інші виклики — неконтрольована міграція, тероризм, наркобізнес, нелегальне розповсюдження зброї, — з якими перш за все стикається сама Росія на своїх південних кордонах. На жаль, намагання вирішити дану ситуацію і спроби боротися з цими викликами безпеки в рамках СНД не дали належного результату. Я думаю, що субрегіональний рівень є саме тим, де можуть зійтися національні інтереси (у т. ч. Росії) щодо нейтралізації зазначених загроз. Тому, на мій погляд, Росія мала би бути зацікавлена у створенні таких субрегіональних організацій та у співпраці з ними.

На жаль, існують серйозні загрози і виклики, здатні поховати що ідею взагалі. До них належить перш за все перетворення ГУУАМ на об'єкт боротьби за сфери впливу. Гальмування перетворення ГУУАМ у міжнародну організацію сприяє цьому процесу. Схильність до бачення ГУУАМ як віртуальної організації, відмова від її перетворення на самостійну впливову організацію є частиною цього процесу. Чому? Бо статус міжнародної організації дає широкі повноваження цій структурі, згідно з документами ООН про субрегіональні міжнародні організації. Чому СНД так прагнула набути статусу міжнародної організації? Абсолютно зрозуміло, бо так отримуються нові права і новий потенціал впливу у вирішенні власних проблем.

Є й інші загрози, що сьогодні потрібно було би позначити. Це досить реальна загроза для європейського вибору пострадянських країн. Вона фактично виступає загрозою і для ГУУАМ, основним із пріоритетів якого у політичній сфері є європейська інтеграція. Відмова України від євроатлантичної інтеграції значно послабила європейську орієнтацію країни, оскільки євроатлантична структура безпеки сприяє європейській інтеграції країн Східної Європи. Абсолютно логічним є те, що наші західні партнери — Чехія, Польща, Угорщина, — намагаючись набути членства в ЄС, вступили до НАТО, бо НАТО і ЄС — це два локомотиви, що тягнуть посткомуністичні країни до європейської інтеграції. Ми ж за власною ініціативою відмовляємося від цього. Якщо ж послаблюється європейський вектор, то, безумовно, послаблюється і підтримка з боку США. Отже, країни ГУУАМ залишаються сам на сам з існуючими в регіоні викликами.

З послабленням України Грузія та Азербайджан залишаться наодинці. Європа ж, маючи свої інтереси в регіоні, буде їх прощтовхувати, але вже не через Україну і Молдову, не через ГУУАМ, а безпосередньо через Грузію та Азербайджан. Передумови для такої ситуації вже існують, бо й Румунія акцентує на своєму прагненні вступити до НАТО, яке поширюватиме свій вплив у Чорноморському регіоні, хоча б через зацікавленість у стабільності останнього. Невипадковим є і те, що Румунія цікавиться співпрацею з ГУУАМ. Очевидно, коли ми говоримо про енергоносії, про транспортні комунікації, безумовно, вони підуть із Кавказького регіону до Європи, але вже не через Україну, а через Азербайджан, Грузію та Румунію.

Так, відмовляючись від акцентів на проблемах безпеки у співпраці з ГУУАМ, ми закриваємо перспективу подальшого розвитку економічного співробітництва в рамках ГУУАМ.

Завершуючи свій виступ, я хотів би зазначити, що ГУУАМ так і залишиться віртуальною організацією або предметом для істориків міжнародних відносин, якщо ми не зможемо реалізувати у подальшій розбудові ГУУАМ такі принципи, як:

1. Перетворення ГУУАМ у субрегіональну міжнародну організацію — в рамках реалізації цього принципу необхідно створити постійно діючі виконавчі органи і всі інші атрибути й механізми, властиві будь-якій міжнародній організації. Без інституціонального органу, без конкретних бюрократичних структур, які би просуvalи спільні інтереси, координували діяльність, немає ніякого сенсу говорити про ефективність такої структури, як ГУУАМ.

2. Те, що ГУУАМ як міжнародна організація має вирішувати комплексний характер проблем, поєднувати інтереси в економічній сфері — розвиток економічної співпраці; створення торгового, митного союзів, певних органів економічної співпраці; співробітництво у сфері фінансів і капіталів; розвиток енергетичних систем — з функціями саме безпеки, не колективної оборони. Співробітництво у сфері безпеки має бути спрямоване не проти третіх країн чи груп країн, а в першу чергу на вирішення внутрішніх проблем безпеки.

3. Те, що головною для ГУУАМ має стати тісна співпраця з міжнародними організаціями, такими як ООН, НАТО, ЄС, ОЧЕС, ОБСЄ та СНД.

Без втілення цих принципів, на мою думку, перспектив у ГУУАМ практично не буде.

ПРЕЙГЕР Давид Каспарович
завідувач відділу Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, доктор економічних наук

МАЛЯРЧУК Ірина Андріївна
державний експерт Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, кандидат економічних наук

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧИННИК ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИХ ІНТЕРЕСІВ ГУУАМ

Характерною ознакою останніх років стало створення на терені Співдружності Незалежних Держав (СНД) окремих регіональних формувань, покликаних вирішувати ті нагальні питання, що не вирішуються або вирішуються недостатньо ефективно в рамках Співдружності. Сюди належить і консультативне формування ГУУАМ.

За даними Міністерства закордонних справ України, і про це дещо сказав Ігор Юрійович, вже розроблені, парафоровані і будуть внесені на затвердження глав держав ГУУАМ чотири системоутворюючі документи: Хартія щодо створення ГУУАМ, конвенція щодо взаємного надання консульської допомоги, Тимчасове положення про порядок діяльності інформаційного офісу ГУУАМ у Києві, а також угода про зону вільної торгівлі, в основу якої покладено підписану ще 15 квітня 1994 р. у Москві, але так і не реалізовану в рамках СНД аналогічну угоду.

Останній з названих документів спрямовуватиметься на формування умов для вільного руху товарів і послуг, а також зростання економічного потенціалу держав-учасниць на основі розв'язання конкретних завдань, зокрема таких, як:

- скасування мита, а також податків і зборів еквівалентної з ними дії, кількісних обмежень; усунення інших перешкод для вільного руху товарів і послуг;
- створення та розвиток ефективної системи взаємних розрахунків і платежів по торгових та інших операціях;
- співробітництво у проведенні торгово-економічної політики в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту, фінансів, інвестицій, соціальної сфери, а також у розвитку добросовісної конкуренції;

- сприяння міжгалузевій і внутрішньогалузевій кооперації та науково-технічному співробітництву;
- гармонізація законодавства тою мірою, якою це необхідно для належного й ефективного функціонування зони вільної торгівлі.

Угода про зону вільної торгівлі, на думку аналітиків, є найбільш важливим документом (звісно, після установчої Хартії), що має закласти економічні засади функціонування об'єднання. Для України він має також сприяти вступу до СОТ та пов'язаному з цим виходу українських товарів на світові ринки за міжнародними правилами.

Як відомо, рушійною силою, що сприяє активному розвитку об'єднання держав (якщо відкинути військовий аспект), є насамперед спільність економічних інтересів, взаємокорисна система економічних зв'язків, що дає можливість кожному з учасників реалізовувати свої економічні переваги і в такий спосіб компенсувати недоліки власної системи організації та розміщення продуктивних сил. Саме збереження й укріплення балансу інтересів та економічна доцільність зв'язків між державами виступають головною умовою усталеності формувань і розвитку в них інтеграційних процесів. Найбільш важливими формами реалізації спільних економічних інтересів є експортно-імпортні операції; формування транснаціональних фінансово-промислових груп, спільних підприємств; вкладання інвестицій в основний капітал; спільна реалізація науково-технічного потенціалу.

І, безумовно, барометром рівня інтеграції економік держав-учасниць об'єднання є обсяги і темпи розвитку зовнішньоторгового обороту між ними. Якщо останній зростає, є підстави стверджувати, що мета створення об'єднання досягнута, якщо ж знижується, — то небезпека розпаду об'єднання стає досить реальною.

Як відомо, Україною укладено двосторонні угоди про вільну торгівлю з усіма країнами-учасницями ГУУАМ: з Грузією, Молдовою та Узбекистаном — відповідно 9 січня, 29 серпня та 29 грудня 1995 р., з Азербайджаном — 24 березня 1997 року. Однак, не зважаючи на це, рівень зовнішньоторгових зв'язків залишається вкрай незадовільним.

Так, у 1999 р. частка країн ГУУАМ становила лише 2,6% експорту та 1% імпорту Україною продукції, товарів і послуг. Аналогічна ситуація спостерігалася в Узбекистані. В Азербайджані, Грузії та Молдові ці показники були дещо вищі і коливалися у межах 5-15 відсотків. У розрахунку на одного мешканця абсолютні обсяги експорту до країн

ГУУАМ становили у Грузії, Узбекистані та Україні — по 6, Молдові — 10, Азербайджані — 13 дол. США; імпорту — відповідно 13, 1, 2, 22 і 30 дол. Для порівняння: загальний обсяг експорту України (в розрахунок на одного мешканця) становив 208, а імпорту — 209 дол. США. Не пабагато кращою залишається ситуація і дотепер. Більш активними стали економічні стосунки між Україною та Азербайджаном і Грузією. У 2000 р., зокрема, товарообіг між Україною та Грузією зріс на 20 млн дол. США (майже у півтора раза) і становив 57,2 млн дол. Україна збільшила експорт металу, продукції машинобудування та хімічної промисловості. Поглибилися транспортні зв'язки, розширюється сфера виробничої кооперації — вже створено 309 спільних підприємств.

У цілому ж, як зазначалося, один з головних показників реалізації взаємних економічних інтересів країн-учасниць ГУУАМ — зовнішньоторговий оборот (експортно-імпортні операції) між країнами ГУУАМ — не може поки що розглядатися в якості надійної опори зміцнення цього об'єднання.

У зв'язку з цим постають питання: що спричинило такий низький рівень економічних взаємозв'язків в об'єднанні і чи зможе укладення підготовлених документів, зокрема щодо зони вільної торгівлі, докорінно змінити на краще ситуацію, що склалася?

Безумовно, згортання зв'язків між країнами ГУУАМ зумовив значний спад у всіх сферах виробництва, викликаний як порушенням традиційних економічних зв'язків, так і довготривалими процесами трансформування економік. В усіх країнах (за винятком Узбекистану) з 1991-го по 1999-й рр. відбулося суттєве, приблизно вдвоє, падіння валового внутрішнього продукту. Обсяги виробництва промислової продукції за цей час скоротилися: в Україні — майже вдвоє, Азербайджані і Молдові — втричі, у Грузії — майже у п'ять разів. Значно скоротилися обсяги роздрібного товарообігу, особливо перевезень. Останні в Україні, Азербайджані, Грузії та Молдові скоротилися більш ніж у п'ять разів. На цьому тлі вирізняється Узбекистан, де за показниками виробництва промислової продукції та роздрібного товарообігу досягнуто позитивної динаміки, а скорочення за іншими макроекономічними показниками було не таким різким.

Цілком зрозуміло, що в умовах скорочення обсягів виробництва, нестабільності національних валют та обмеженості обігових коштів під-

приємств-виробників останні прагнуть реалізовувати конкурентоздатну продукцію за межами пострадянського простору.

Вагомим чинником ситуації, що склалася, залишається також певна інертність відповідних законопідпорядкованих структур країн ГУУАМ, недосконалість та недостатня узгодженість законодавства у сфері економічних взаємовідносин, відсутність або низька ефективність зроблених до цього часу реальних кроків щодо створення єдиного економічного простору.

Укладення угоди про вільну торгівлю у рамках ГУУАМ саме по собі напевно не дасть змоги значно покращити ситуацію у найближчій перспективі. Воно лише має створити передумови для повномасштабних інтеграційних процесів в об'єднанні. Досягнення ж усієї багатовекторності цілей і напрямів співробітництва в рамках ГУУАМ вимагає пошуку та знаходження надійного фундаменту або точки опори, навколо якої і стане можливою реалізація ідеї інтеграції.

Такою точкою опори може стати спільність інтересів більшості держав ГУУАМ у розбудові і функціонуванні міжнародних транспортних коридорів — відновленого Великого шовкового шляху та Євразійського нафтогазотранспортного коридору, головному у якому є лапка Баку — Сунга — Одеса — Броди. Безпосередні економічні та інші національні інтереси тут мають, крім України, Грузія та Азербайджан. Реалізація цих проєктів вигідна також для Молдови, що знаходиться майже у повній енергетичній залежності від Росії, і для Узбекистану, який може отримати економічно вигідні шляхи транспортування своїх товарів до Європи. Зацікавлені ці проєкти і національні інтереси Польщі, Румунії, Болгарії та інших європейських країн. Окремого аналізу вимагає це питання відносно Ірану, Казахстану, Вірменії та Туркменістану.

Реалізація проєктів щодо розбудови міжнародних транспортних коридорів, а також домовленостей по зоні вільної торгівлі вимагатиме прийняття ряду узгоджених рішень і здійснення практичних заходів, що зміцнять ГУУАМ. Це, зокрема, вироблення єдиної транспортної політики та принципів формування єдиного транспортного простору; встановлення єдиного порядку транзиту територіями країн ГУУАМ і митного оформлення транзитних вантажів; досягнення домовленостей щодо проведення узгодженої політики в галузі транзиту природного газу, нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами; формування єдиних принципів митної політики, зокрема єдиного порядку

митного оформлення та митного контролю товарів і транспортних засобів; уніфікація правил санітарного, ветеринарного, екологічного контролю товарів і транспортних засобів; встановлення єдиного порядку управління митних зборів тощо. Безумовно, що формування таких механізмів має здійснюватися на основі міжнародних норм і правил.

Розбудова міжнародних транспортних коридорів вимагатиме залучення значних фінансових ресурсів. Поки що жодна з країн ГУУАМ не має таких можливостей. Досить сказати, що протягом останніх років загальні обсяги інвестицій в основний капітал за всіма джерелами фінансування скоротилися в Грузії, Молдові та Україні майже у п'ять разів. Лише Азербайджану вдалося за цей час вдвоє збільшити обсяги інвестування економіки (переважно за рахунок іноземних інвестицій) під очікувані обсяги видобутку вуглеводнів, поки що не повністю виправдані на даний час.

Одним залучення іноземних інвестицій для розбудови транспортно-комунікаційної інфраструктури країн ГУУАМ у найближчій перспективі не є перальним. Це може стати можливим у разі формування об'єднання як окремого суб'єкта міжнародного права та укладення ним відповідних угод з європейськими та азійськими країнами, зацікавленими у транспортуванні своїх вантажів вигідними маршрутами, а також у разі створення із суб'єктами господарювання цих країн транснаціональних корпорацій зі спільною експлуатацією міжнародних транспортних комунікацій.

Однією з основних передумов зміцнення інтеграційних процесів у ГУУАМ є розвиток між підприємствами і галузями держав-учасниць виробничої кооперації, а також створення у межах об'єднання загальних умов і механізмів її підтримки. Це є особливо важливим, з огляду на технологічні взаємозв'язки, що склалися між виробничими та науково-технічними потенціалами держав.

Найбільші резерви для розвитку і поглиблення коопераційних зв'язків, як відзначалося у виступі Сергія Івановича Пирожкова, закладені у промисловому виробництві, формуванні транспортних комунікацій, розвитку галузей і сфер, пов'язаних з дослідженнями, розробкою та видобутком природних ресурсів, широким використанням науково-технічного потенціалу. Взаємовигідним може бути спільне використання високих технологій у виробництві нафтодобувного і нафтопереробного устаткування (особливо актуально для Азербайджану, Грузії, України), нафтових і газових труб (для всіх країн ГУУАМ), будівництва

нових і модернізації існуючих нафтопереробних та енергетичних підприємств (у Грузії, Азербайджані, Україні), у створенні власного танкерного флоту, прокладанні газо- і нафтопроводів, спорудженні бурового устаткування та насосних станцій, у розвитку індустрії літакобудування (в Україні, Узбекистані), металургійного виробництва (в Україні, Грузії), автомобілебудування (Україна, Грузія, Узбекистан), модернізації сільськогосподарського машинобудування і машинобудівних потужностей у галузі переробки сільськогосподарської продукції (Україна, Узбекистан, Молдова).

Великі можливості закладені у спільному використанні науково-технічного потенціалу країн-учасниць ГУУАМ. Так, українські вчені можуть плідно співпрацювати з узбецькими колегами у сфері виробництва, переробки і зберігання сільськогосподарської продукції; використанні нетрадиційних джерел енергії; у розвитку мінерально-сировинної бази і всього промислового комплексу, нових речовин і матеріалів. Спільно з ученими Азербайджану доцільно здійснювати дослідження передусім у нафтогазовому комплексі, видобутку і транспортуванні нафти і газу. До пріоритетних напрямів науково-технічного співробітництва України та Молдови належать виробництво, переробка та зберігання сільськогосподарської продукції; технології легкої і текстильної промисловості, машинобудування. Спільними українсько-грузинськими науковими інтересами є розвиток сільськогосподарського виробництва, металургія і матеріалознавство.

Основою поглиблення економічної кооперації до певної міри може бути також розподіл праці та поглиблення спеціалізації у сільськогосподарському виробництві. Доцільним вбачається розроблення спеціальної програми кооперації в аграрній сфері. Значними резервами відзначається можливість спільного розвитку туристичного бізнесу, а також малого та середнього бізнесу.

Здійснення і розвиток кооперації між науковими установами, підприємствами всіх форм власності, галузевими та міжгалузевими комплексами на основі їх прямих виробничих зв'язків, а також у межах фінансово-промислових груп і транснаціональних виробничих об'єднань, спільних підприємств тощо вимагає проведення у рамках об'єднання узгодженої коопераційної політики та вжиття відповідних заходів. Це, зокрема, сприяння розробленню спільних пріоритетів у галузях промисловості, реалізація спільних проектів і програм, про-

ведення багатосторонньої координації виробництва. Особливо важливим є стимулювання кооперації в наукоємних виробництвах та експортно орієнтованих галузях, а також у виробництві імпортозамінної продукції.

Основною ланкою виробничої кооперації і прямих зв'язків мають бути договори (контракти), що укладаються суб'єктами господарювання на основі відповідних міжурядових, галузевих і міжвідомчих угод.

Потребують вирішення такі питання: розробка типових договорів та угод про довготермінову виробничу кооперацію; проведення маркетингових, лізингових досліджень, організація виставок і надання рекламних послуг; розвиток сучасних інформаційних комунікацій, що забезпечать сприяння у пошуку партнерів, підготовці, укладанні та виконанні договорів.

Розвиток інтеграційних процесів у виробничій сфері вимагає також проведення послідовної роботи з координації та зближення норм національного законодавства у частині регулювання коопераційних зв'язків підприємств і галузей. Основу цього процесу може закласти укладення у рамках ГУУАМ окремої угоди щодо стимулювання розвитку виробничої кооперації між державами-учасницями.

ГОНЧАРЕНКО Олександр Миколайович
завідувач відділу Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України, доктор історичних наук

ГУУАМ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Я хотів би почати з більш широкого контексту, пов'язаного із самою ідеєю структур регіональної безпеки у Центральній і Східній Європі.

Ця ідея не нова і бере початок у відомій концепції Леха Валенси про створення «НАТО-біс». Процес поширення НАТО та ЄС на Схід на деякий час пригасив дебати. Країни Центральної та Східної Європи — реальні кандидати на членство — моментально втратили інтерес до зазначеної ідеї та акцентували свої потуги на вступі до НАТО, чого практично і домоглися. На цьому ж шляху зараз перебувають і країни Балтії.

Інша ж група країн опинилася на задвірках Європи. Вони навіть не мають статусу асоційованих партнерів деяких організацій. Причина не лише в тому, що країни НАТО чи ЄС не хочуть приєднання цих країн. Останні за всіма параметрами не готові і ще довго не будуть готові до вступу в НАТО чи ЄС.

Друга причина, яка, з одного боку, гальмувала, а з іншого, — стимулювала новий інтерес до цих проблем, полягає у бажанні маргінальних країн регіону щось нарешті зробити. Ще одна причина — наростання великодержавних тенденцій, силових підходів до вирішення внутрішніх і зовнішніх проблем у Росії. Але за будь-яких обставин цілком очевидно, що на величезному Чорноморсько-Каспійському геополітичному просторі і далі на схід утворився політичний вакуум безпеки. Причому кількість викликів стабільності і безпеці тут не тільки не зменшується, а й подекуди зростає, і загроза балканізації є цілком реальною та імовірною.

Але природа взагалі, тим більше природа політичних процесів не терпить вакууму. Цей вакуум рано чи пізно буде заповнений. Реальними кандидатами на заповнення є країни-учасниці договору про колективну безпеку на чолі з РФ. Переконали перемога комуністів на виборах у Молдові (70 %) і неминуче зближення Молдови з Росією та Білоруссю разом з поточними проблемами в Україні практично роблять такий сценарій дуже вірогідним. Тобто незалежно від бажань країн ГУУАМ виликають процеси витіснення і заміщення ГУУАМ у цьому просторі. Іншими словами, якщо не буде ГУУАМ, то буде інша структура, і я не певен, що вона діятиме в національних інтересах як України, так й інших країн ГУУАМ.

Росія активно використовує тактику економічного і політичного тиску, а подекуди і прямого шапкажу, і дуже легко домагається просування власних національних інтересів і цільових настанов. За цих умов єдиною коінтратегією інших країн пострадянського простору є створення системи колективної безпеки, а саме колективного захисту (я маю на увазі систему колективного захисту за Томасом Гоббсом — як держава — це система колективного захисту суспільства проти загроз).

Створення такої системи колективного захисту можливе саме за рахунок створення регіональних систем стабільності і безпеки. Молоді країни пострадянського простору (за винятком РФ, яка, у принципі, теж молода країна) з цілого ряду причин є країнами, типово слабкими за всіма ознаками так званої дилеми безпеки. Ці країни не можуть

претендувати на роль повноцінних суб'єктів геополітики і змушені здебільшого бути об'єктами геополітики, тобто м'ячиком, яким грають великі гравці. За таких умов дані країни, якщо вони дійсно бажають, щоб з ними рахувалися, мають чітко усвідомити, що оптимальною і єдиною можливою стратегією виживання є перетворення об'єкта геополітики на колективного суб'єкта геополітики. «Гуртом і батька легше бити». Лише в цьому випадку з ними будуть рахуватися інші суб'єкти геополітики, причому не лише на регіональному, але й на глобальному рівнях. Тобто формалізація і подальше поширення ГУУАМ є об'єктивною вимогою часу, вимогою виживання країн пострадянського простору як економічно і політично суверенних держав.

Але на цьому шляху є цілий ряд проблем, про які хотілося б сказати. Перша проблема — проблема аббревіатури. Я б дуже не рекомендував абсолютизувати аббревіатуру, і не лише тому, що літера «М» скоро може відколотися, але й через те, що існує цілий ряд варіантів, цілком імовірних і значно вигідніших, ніж ГУУАМ. Вже йшлося про Румунію, а також про Румунію, Польщу і Туреччину, — отже, можна говорити відповідно про «ГУУАР» чи «ГУУАРПТ». Чому ні? Спираючись на дві країни-члени НАТО, як на два крила, ГУУАМ дійсно міг би стати основою стабільності і безпеки регіону.

Яке ж вирішення проблеми аббревіатури? Це — нормальне використання європейського досвіду. Подивіться, яка гнучка структура членства в ЗЕС. Там є чотири рівні членства:

- повні члени (члени НАТО та ЄС);
- асоційовані члени (члени НАТО, але не члени ЄС — Туреччина, Норвегія);
- спостерігачі — Фінляндія, Ірландія;
- асоційовані партнери — Болгарія, Словенія, країни Балтії.

Тобто, такий механізм структури дає змогу значно розширити можливість ГУУАМ і зняти питання членства в ньому, скажімо, держав НАТО чи інших країн, що з різних причин зараз не бажають чи не можуть прийняти чіткі рішення.

Друга проблема і магістральний напрям розвитку формалізації ГУУАМ — вироблення адекватної стратегії розширення. Вже було названо цілий ряд країн. Можна додати Іран, Болгарію та багато інших. Над цим треба думати вже зараз. Головне, що всі форми розширення можливі за умови збереження комплементарності національних інтересів. Коли це буде зроблено, виникне наступне питання — чи потрібна

цілеспрямована робота зі зближення національних інтересів, концепцій, стратегій і доктрин національної безпеки зазначених країн. У цьому напрямі теж нічого не робиться, за винятком кількох конференцій. Але над цим треба серйозно замислитися, у тому числі з точки зору виживання кожної з країн даного регіонального об'єднання. Коли б це було зроблено, ГУУАМ міг би дійсно перетворитися на ключову ланку європейської безпеки і разом з іншими організаціями — ЄС, НАТО, ЗЄС, ОБСЄ — виконувати стабілізуючу функцію і роль у регіоні, не кажучи вже про економічне співробітництво. Тобто треба створити те, що називається системою взаємодіючих, взаємодоповнюючих інституцій — «system of inter-local institutions».

І це лише початок процесу. Я не бачу причин, чому ця регіональна структура (немає значення, як вона називається) не створить свою Раду безпеки, дієвий механізм консультацій, у тому числі політичних, таких, що передбачені Хартією між Україною та НАТО. Але все це може бути зроблено лише тоді, коли країни-члени такої організації (регіональної структури) у виробленні й імплементації власної внутрішньої та зовнішньої політики будуть керуватися своїми національними інтересами, а не інтересами державних, бюрократичних, кланових чи олігархічних структур. Інакше сценарій, про який казав мій колега, цілком реальний і ця загроза дійсно існує, для її ліквідації залишилося дуже мало часу.

ДИСКУСІЯ

Головуючий — **ПИРОЖКОВ Сергій Іванович**
директор Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, академік НАН України, доктор економічних наук

Запрошую до участі у дискусії Надзвичайного і Повноважного Посла Чеської Республіки в Україні пана Йозефа Врабеця, з яким у нас завжди плідно відбувається дискусія, починаючи з Ялтинської конференції.

ВРАБЕЦЬ Йозеф
Надзвичайний і Повноважний Посол Чеської Республіки в Україні

К сожалению, и без оценки кажется, что за время, прошедшее с Ялтинской конференции, заинтересованность политиков в политизации ГУУАМ унала. Поэтому нельзя не согласиться с господином Перенелицей, что ГУУАМ становится все более виртуальной организацией. Мне кажется, что политики все больше говорят о том, что ГУУАМ должен быть построен на чисто экономических прагматических интересах, что его нельзя политизировать. В одном из своих последних интервью господин Зленко тоже как-то очень скептически высказался о политизации ГУУАМ.

Сегодня так же, как и в Ялте, много говорится об отсутствии экономических интересов сотрудничества между странами ГУУАМ.

На страны-члены ГУУАМ приходится где-то 1-2 % внешнеторгового оборота Украины (на остальные страны СНГ — 56 %) и 25 % — экспорта. Возникает вопрос: с кем нужно создавать организацию свободной торговли? С Узбекистаном или с Россией? Можно было бы привести и другие примеры.

Что касается вопросов транспортных коридоров, опять же в Ялте коллеги говорили о том, что 70 % времени в пути грузы находятся на границах при оформлении документов. Какой же интерес в создании транспортных коридоров? Практически ничего не предпринимается, чтобы сдвинуть это дело с мертвой точки. Поэтому хотелось бы на примере Центральной Европы сказать, что чисто экономических интересов практически не бывает, это очень редко, на государственном уровне — вряд ли. При ближайшем рассмотрении все те проекты транспортных коридоров, которые потенциально могут стать ядром сотрудничества в рамках ГУУАМ, конкурируют с проектами регионального гегемона. Это переносит их из экономики в область политики. Члены ГУУАМ должны четко определиться по вопросу о том, хотят они конкурировать или нет.

Что касается транспортировки каспийской нефти через Украину, то это прежде всего интерес Украины. Ни Грузия, ни Азербайджан в этом не заинтересованы, им в принципе это не нужно. Это вопрос диверсификации источников стратегического сырья — вопрос не экономический, а относящийся к национальной безопасности. Здесь опять должна определиться Украина — нужно ли ей диверсифицировать источники стратегического сырья? Если да, то за это нужно платить, на этом деньги не зарабатывают.

Спасибо.

С. Пирожков

Дякую Вам. Запрошуємо виступити з коментарями заступника Міністра закордонних справ України пана Харченка Ігоря Юрійовича.

І. Харченко

Кілька слів щодо позиції, висловленої паном Перепелицею. Він намалював досить песимістичну картину перспектив ГУУАМ, якщо це об'єднання не визначиться у своїй діяльності із суттєвою військовою складовою. Я хотів би дещо по-іншому розставити акценти, прокоментувавши деякі тези доповіді.

Не є секретом, що учасники ГУУАМ багато в чому у своїх підходах до міжнародних проблем, у т. ч. проблем безпеки, політичних, оцінюють їх як такі, що збігаються. Поштовхом до консультацій у цьому контексті і взагалі до появи аббревіатури ГУУАМ була саме проблематика, пов'язана з безпекою. Це є історією ГУУАМ. З іншого боку, пропозиція щодо формалізації відносин даного об'єднання з такими інституціями, як НАТО, Європейський Союз, СНД й інші, та обов'язково, інституціоналізації самого ГУУАМ теж може бути розглянута в контексті тієї ситуації, що існує сьогодні. Скажімо, протягом останнього року в роботі національних делегацій держав-учасниць ГУУАМ, зокрема, в ОБСЄ, ООН, а також у Раді Північноатлантичного Партнерства започатковано практику спільних виступів держав ГУУАМ. Тобто, з тих чи інших питань, щодо яких є спільні підходи, ці держави користуються можливістю, яка вже давно поширена у Європейському Союзі. Так що у цьому напрямі зрушення вже існують.

Інше питання — перспективи обов'язкової інституціоналізації або відсутність перспектив у ГУУАМ. Я би не робив таких категоричних висновків. Ми маємо свіжий, всім відомий приклад велетенської бюрократичної структури, створеної для забезпечення діяльності СНД. Мабуть, вже на всіх рівнях відомо, що більшість документів, що підписуються в рамках СНД, просто не працюють, не зважаючи на потужний бюрократичний апарат у Мінську і Москві.

У цьому контексті, на мою думку, треба звертати увагу передусім не на необхідність формалізації, бюрократизації, а на наявність інтересу, передусім політичного інтересу у держав, в урядів держав, що входять у те чи інше об'єднання, і спрямувати цей інтерес у ті форми, в ті проекти, які можуть бути предметами спільної роботи.

Мені дуже цікавим видається коментар шановного пана Посла Чеської Республіки, зокрема, критика стосовно економічної складової діяльності ГУУАМ. Тут є багато над чим замислитися і багато що відповідає дійсності, але я хотів би сказати, що існує інтерес урядів держав ГУУАМ, принаймні на двосторонньому рівні, стосовно розвитку економічного співробітництва і по тих напрямках, щодо яких ми почули найгострішу критику. Це реальний факт. Інша справа, що державні виконавчі структури, замість того, щоб полегшувати здійснення даного інтересу, дуже часто створюють зайві перепони. У цьому про-

блема всіх країн ГУУАМ. Це проблема перехідної економіки, проблема неефективної бюрократії. Саме на ці питання варто звернути особливу увагу і, ми сподіваємося, буде звернуто увагу в ході зустрічі на найвищому рівні держав-учасниць ГУУАМ.

Дякую.

С. Пирожков

Дякую Вам. Запрошую до участі у дискусії Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Грузія в Україні пана Грігола Катамадзе.

КАТАМАДЗЕ Грігол

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Грузія в Україні

Прежде всего хотелось бы разделить точку зрения, высказанную Игорем Юрьевичем по поводу единых подходов (собственно, по этому принципу и создавался ГУУАМ) в политической сфере, в видении будущего развития своих государств.

Вместе с тем я хотел бы сказать несколько слов об экономизации отношений в рамках ГУУАМ. Разумеется, я знаю много проблем, которые возникают во время передвижения товаров, в частности в рамках двусторонних отношений. Я согласен с коллегой из Чешской Республики, что очень часто товары простаивают, но хотелось бы отметить, что инициатива о создании зоны свободной торговли, с которой выступили в рамках ГУУАМ, станет серьезным наполнением ГУУАМ конкретным содержанием.

С другой стороны, если коснуться вопроса транспортировки каспийской нефти, то естественно, что мы очень заинтересованы, чтобы транспортировка энергоносителей в Европу проходила через территорию Грузии. Вместе с тем мы заинтересованы и в транспортировке через Украину. Если мы возьмем взаимоотношения Грузии и Украины, то разумеется, что мы не удовлетворены экономическими показателями, существующими в наших торгово-экономических отношениях. Показателем большой заинтересованности в развитии этих отношений является то, что совсем недавно Комиссию торгово-экономического сотрудничества возглавили главы правительств. Мы совсем не довольны существующими цифрами — торговый оборот между Украиной и Грузией составил 57 млн дол. США — и уверены, что существует большой потенциал у наших стран для развития сотрудничества.

С коллегами из других стран мы неоднократно обсуждали возможность организации своего рода поездки дипломатов, представителей СМИ по небольшому отрезку Великого Шелкового Пути — из Киева до Одессы, паромом в Грузию, — чтобы дать возможность своими глазами увидеть, как движутся товары по этому маршруту.

И главное, хотелось бы сказать, что мы с надеждой и оптимизмом смотрим в будущее, что в ближайшее время состоится саммит стран ГУУАМ в Украине, который станет серьезным импульсом для дальнейшего развития этого объединения.

Спасибо.

С. Пирожков

Дякую Вам. Слово надається президенту фонду «Стратегія» пану Михайлу Гончару.

ГОНЧАР Михайло

президент фонду «Стратегія»

Для того, щоб краще зрозуміти перспективи ГУУАМ, варто повернутися до генезису і витоків концесії ГУУАМ. Можливо, про це мало хто знає, але витoki цієї концесії відносяться до 1994-1995 років. 20 вересня 1994 р. був підписаний т. зв. «контракт століття» на розробку родовищ Азери, Чирак, Гюнешлі в азербайджанському секторі Каспійського моря. І вже тоді постало питання (його аналізували в Національному інституті стратегічних досліджень) про те, якими шляхами каспійська нафта потрапить на світові ринки. Але каспійська нафта — лише один аспект всієї проблематики багатих сировинних покладів Каспійського і Центральноазійського регіонів в цілому, тож, як ця сировина має бути доставлена на ринок Європейського Союзу, що позначив у середині 1990-х рр. своє стрімке інтеграційне зростання.

Тобто саме тоді сформувалася така ідея, хоча і називалася вона по-іншому — коридор Центральна Азія — Кавказ — Європа. Недаремно мова тоді пішла про формати. Формат ГУУАМ — одна з можливих конфігурацій зазначеного коридору Центральна Азія — Кавказ — Європа. І визначальним тут є гео економічний чинник, що почав оформлюватися і працювати в середині 1990-х рр. — це і проєкт TRACECA, проєкти, пов'язані з транспортуванням каспійської нафти; питання транспортування газу з Центральної Азії через Каспій, Кавказ і далі в

Європу. Всі ці проекти і сьогодні не набули завершеного вигляду, хоча робота над ними триває вже більш ніж п'ять років. Ми бачимо, як важко все це проходить. Тому успіш копірктної конфігурації ГУУАМ як втілення ідеї коридору Центральна Азія — Кавказ — Європа багато в чому залежить від успіху і напрямів просування окреслених мною проектів.

Іншим поштовхом, що стимулює розвиток концепції коридору Центральна Азія — Кавказ — Європа, був вересень 1995 р., коли з'явився указ Президента РФ про стратегічний курс Росії щодо країн-учасниць СНД. Це був відверто експансіоністський за своїм духом документ, що, по суті, окреслював перспективу російської політики на відновлення гегемонії на пострадянському просторі і відповідним чином стимулював у пострадянських країн бажання знайти адекватні механізми відновілі на подібну політику Росії.

Безперечно, що жоден політичний механізм не може працювати без економічного підґрунтя. І в цьому плані вдалося доволі добре сполучити цю потенціально економічну основу з моделлю протидії прагненням Росії домінувати на пострадянському просторі. Так, власне кажучи, виник ще один поштовх, який дала сама Росія, до утворення того, що пізніше було названо форматом ГУУАМ. Крім цього, всі чотири країни (спочатку Грузія, Україна, Азербайджан і Молдова) об'єднувало те, що на їх території була іноземна військова присутність.

Формат ГУУАМ не міг, не може і не буде мати якогось простого характеру — зібралися формально чи неформально, підписали деякі документи і далі пішов якийсь процес. Тут вже багато говорилось, що СНД, де все нібито відбувалося в рамках заздальгід памічних планів, самітів, зустрічей, має масу документів, що не працюють. У цьому контексті ГУУАМ, як віртуальна організація, до певної міри все ж таки був реальним механізмом, який кожна з країн-учасниць використовувала для досягнення тих чи інших політичних цілей. Хто, якою мірою і наскільки ефективно зміг скористатися цим механізмом — це вже інше питання.

На мій погляд, Україна як ініціатор ГУУАМ не змогла ефективно використати цей механізм, багато в чому завдяки перманентній позиції огляду на Росію, через недооцінку потенціалу ГУУАМ. Але приклад Грузії красномовно свідчить про те, що можна ефективно використовувати інструментарій ГУУАМ. Грузія, що цілеспрямовано і наполегливо домагалася виведення російських військових баз, змогла це провести,

у тому числі через формат ГУУАМ, необхідними документами, які потім вилились у відповідний пункт Заключного документа Стамбульського саміту ОБСЄ.

Тобто, якби Україна, використовуючи формат ГУУАМ, пішла таким шляхом у 1997 р., коли вирішувалося питання підписання угод з РФ щодо розподілу та умов перебування Чорноморського флоту, якби тоді була поставлена чітка мета позбутися іноземної військової присутності, використовуючи для цього весь можливий зовнішньополітичний інструментарій, у т.ч. ГУУАМ, результати могли би бути іншими.

Що стосується перспектив ГУУАМ, то тут потрібно розрізняти дві речі. Можливо, що перспективи саме цього формату, цих п'яти країн виглядають сьогодні досить песимістично. Але ідея і концепція ГУУАМ, точніше того, про що я казав раніше, — коридору Центральна Азія — Кавказ — Європа, є цілком життєздатною (з Україною чи без України, з Молдовою чи без неї) і буде працювати.

Є дві країни, що мають ключове значення для формату ГУУАМ, — Азербайджан і Грузія. Звичайно, для нас, оскільки ми дотримуємося україноцентричної моделі ГУУАМ, формат ГУУАМ без України особливого сенсу не має. Хоча, я повторюю, він буде працювати. Якщо в цьому форматі ми замішаємо Україну, наприклад, Румунію, то він все одно працюватиме. Інше питання, чи буде він формалізований, проголошений як організація, чи складатиметься неформально.

Те, як піде маршрут великої каспійської нафти, теж вплине на долю ГУУАМ. Власне кажучи, була і біцентрична модель ГУУАМ, де провідні ролі відіграють Україна і Туреччина. Недаремно Збігнєв Бжезінський, коли заходить мова про ГУУАМ, відзначає, по-перше, необхідність розширення цього формату за межі суто пострадянського альянсу, а по-друге, те, що перспективним буде членство в ГУУАМ (якщо це об'єднання буде інституціоналізоване) ряду країн, зокрема, Туреччини та Польщі. Але навіть без формалізованої участі цих країн де-факто може скластися реальний геоекономічний альянс, на базі якого можуть виникати потім відповідні політичні механізми.

На жаль, сьогодні відновіть України щодо перспектив ГУУАМ лежить у царині не стільки зовнішньої політики, скільки внутрішньої. У ГУУАМ завжди був лише один дефіцит — дефіцит ресурсу політичної волі. Якщо цей ресурс буде в наявності, я думаю, формат ГУУАМ матиме перспективу.

Я не поділяю позиції pana Врaбця стосовно того, що Грузія та Азербайджан не зацікавлені у транспортуванні каспійської нафти територією України. Для Азербайджану, і особливо Грузії, в силу її розташування, важливо, щоб ця нафта пройшла її територією, і байдуже, чиєю територією прямуватимуть далі нафтові потоки — Туреччини, України чи Румунії. Інша справа, що Туреччина активно працює і з Грузією, і з Азербайджаном. Україна також протягом 1997-1999 рр. активно працювала у цьому напрямі. Але кінець 1999-2000 рр. виявилися абсолютно згачними. І той, хто втратив темп роботи у форматі каспійських енергетичних проєктів, просто випадає з них. Безперечно, перспективи для нас стають все більш песимістичними. Відповідь на це запитання лежить більш у площині нинішньої внутрішньополітичної ситуації в Україні.

Підсумовуючи, я можу сказати, що, незалежно від того, якими будуть перспективи саме формату ГУУАМ, сама ідея, конценція коридору Центральна Азія — Кавказ — Європа об'єктивно має перспективу.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Слово надається пані Новіковій Аллі Михайлівні, державному експерту Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України

НОВІКОВА Алла Михайлівна

державний експерт Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, кандидат економічних наук

Невелика репліка до виступу pana Врaбця. Дійсно, існують затримки товарів на кордонах у рамках проєкту TRACECA. Але саме зараз ЄС фінансує великий проєкт гармонізації митних процедур і спрощення прикордонних формальностей у рамках проєкту TRACECA. Тому, я думаю, можна говорити, що не все так песимістично і в рамках TRACECA проходження вантажів буде прискорене, а проєкт цей є життєздатним.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Слово надається президенту Атлантичної Ради України пану Гречанінову Вадиму Олександровичу.

ГРЕЧАНІНОВ Вадим Олександрович *президент Атлантичної Ради України*

Бюся, що зараз ми спостерігаємо одну з тих фантазій, до яких звикли у нашій зовнішній політиці. Я кажу це з жалем, не з іронією. Мені здається, що все треба було прорахувати більш чітко. Чи може бути складова безпеки, військова складова в організації, питання щодо статусу якої тут обговорюється? На жаль, думаю, що ні. А коли зазначена організація матиме статус міжнародної, то дана складова має бути. Яка ж причина того, що тут не може бути військової складової і складової безпеки взагалі?

Я би сказав, головною причиною є територіальна роз'єднаність. Дуже мало прикладів того, як організація, що охоплює різні території, може мати майбутнє. В історії був такий приклад — Німеччина, Італія та Японія. Однак перед ними стояли інші проблеми та завдання. Мені здається, що варто подумати над залученням інших учасників, щоб така складова існувала. Інакше я не впевнений, що можна ефективно вирішувати питання. Коли створюється міжнародна організація, вона повинна мати військову складову, яка б забезпечувала безпеку цієї організації.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Запрошую до участі у дискусії заступника Керівника Головного управління з питань зовнішньополітичної діяльності Адміністрації Президента України pana Долгова Ігоря Олексійовича.

ДОЛГОВ Ігор Олексійович *заступник Керівника Головного управління з питань зовнішньополітичної діяльності Адміністрації Президента України*

Я хотів би звернути увагу присутніх на один момент. Якби я нічого не знав про ГУУАМ і сьогодні прийшов, то питання про його віртуальність чи реальність відпало б само по собі. Об'єкт, про який стільки говорять, не може бути віртуальним. Отже, перший висновок — ГУУАМ існує.

Друге питання — як він себе виявляє і чому існує. Знову ж таки, якби я нічого не знав, то сьогодні б з'ясував, що ця організація впли-

ває на інші, у т. ч. великі, держави і змушує інші країни змінювати позиції та підходи. Отже, вплив також є.

Чи є економіка? Як свідчать дані за 2000 р., економічна складова є, а саме: узгодження тарифів перевезень паромною переправою Іллічівськ — Поті дало реальне зростання товарообігу між Україною і Грузією, між Україною та Азербайджаном, навіть між Україною і Вірменією. Це — реальність. Не проекти, як тут констатується, а реальне життя.

Щодо саміту. Це, безумовно, відповідальна подія, пов'язана з таким важливим моментом, як підписання документів. Чи зміниться щось значним чином, у зв'язку з тим, що саміт, який мав відбутися 6-7 березня, буде проведено дещо пізніше? Не думаю, бо формально вже існують інститути, що дають змогу говорити про діяльність ГУУАМ як організації. Комітет національних координаторів — що це таке? Це призначені своїми міністрами закордонних справ та узгоджені з кабінетами міністрів функціонери, високі посадові особи, які мають повноваження для того, щоб зустрічатися не менше, ніж раз на квартал, обговорювати питання та давати рекомендації, які потім схвалюють міністри закордонних справ країн-учасниць об'єднання. Отже, є елемент організації, досить суттєвий. Хочу нагадати, що така організація, як Центральноевропейська Ініціатива, взагалі довгий час існувала без будь-яких секретаріатів, якихось ознак формальності. Збиралися прем'єр-міністри, міністри закордонних справ і, час від часу, національні координатори.

Чи є політична складова, а також інша її іпостась — складова безпеки? Я вважаю, що на це питання дав відповідь заступник міністра закордонних справ, нагадавши про те, що ГУУАМ має спільну позицію в ОБСЄ. Чи це не організація безпеки? ГУУАМ має спільну позицію в РЕАП. Чи це не той форум, що займається безпекою? Звідки ж тоді сумніви щодо елементів безпеки в діяльності ГУУАМ?

Нарешті не можу залишити поза увагою репліку шановного генерала Гречанинова щодо обов'язковості військового елементу будь-якої організації. Союзу — так, але не організації. Організації є різні, і дуже мало з них базується на військовому співробітництві та колективній обороні. ГУУАМ є відкритим, ні проти кого не був і не буде спрямовуватися. Тому нам не треба говорити про колективну оборону. Як ви знаєте, зустрічалися міністри оборони. Але й вони не вели мову про те, щоб об'єднувати зусилля чи проводити маневри більш суттєвого, глобального значення. Ми говоримо про діалог і про спільні інтереси, які спільно будемо реалізовувати.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Слово надається незалежному експерту пану Москальцю Олександр Павловичу, фонд «Стратегія».

МОСКАЛЕЦЬ Олександр Павлович **незалежний експерт, фонд «Стратегія»**

Дозволю собі кілька реплік, пов'язаних з доповіддю пана Перелелі. Песимізм пана Перелелі, можливо, викликаний існуючими сьогодні і пов'язаними з внутрішньополітичною кризою в самій Україні зовнішньополітичним фоном і нерозподілом ваги різних векторів у багатовекторній українській політиці.

Весь період розвитку співробітництва в рамках ГУУАМ постійно супроводжувався певними негативними сигналами закритого і відкритого характеру з боку наших російських партнерів, які справедливо вважали ГУУАМ структурою, здатною реалізовувати економічні та політичні інтереси своїх членів всупереч російським інтересам.

Я хотів би нагадати репліку одного з українських політичних діячів, що у політиці нічого не буває назавжди. Тому я не поділяю песимізму мого колеги пана Перелелі.

Різке потепління українсько-російських відносин, слід віддати належне професіоналізму наших російських друзів, також має свою межу. Ця межа пов'язана як з внутрішньополітичними, так і з зовнішньополітичними елементами. Хочу нагадати, що увагу до ГУУАМ виявляє не лише наш стратегічний партнер Росія, але й Америка. Слід продумати, проаналізувати ті помилки, що їх донустила українська сторона, у т. ч. формуючи відносини в рамках ГУУАМ.

Однією з таких помилок, про неї вже казав мій колега, стало незалучення до цього об'єднання Польщі і Туреччини. З Республікою Польща в Україні пов'язані як політичні, так й економічні інтереси в контексті розвитку ГУУАМ. З Туреччиною в Україні пов'язані політичні інтереси.

Я вважаю, що помилковим був крок, продекларований в контексті запрошення до участі в ГУУАМ Румунії, інтереси якої конфліктують з інтересами України та Польщі. Можливо, ще одною помилкою була недостатня увага до врахування інтересів європейців, європейських компаній при формуванні транспортних коридорів, що проходять територією України.

Ще одна репліка стосовно того, що ситуація у Молдові потребує термінової реакції з боку кожної з країн-учасниць ГУУАМ, щоб продумати тактичні кроки виходу із ситуації, що склалася, і збереження цього об'єднання.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Слово надається пану Семиволосу Ігорю Миколайовичу, Центр близькосхідних досліджень Інституту сходознавства НАН України.

СЕМИВОЛОС Ігор Миколайович

Центр близькосхідних досліджень Інституту сходознавства НАН України

Буквально кілька реплік щодо попередніх виступів, а потім свої роздуми щодо майбутньої ролі ГУУАМ і причин того, чому все ж такі ми зараз не побачимо саміту ГУУАМ, перепесеного, як вже було сказано, на невизначений час.

Я погоджуюсь, що проблеми безпеки дійсно існують. Разом з тим, коли заходить мова про розширення ГУУАМ і те, якою має бути його структура, ми називаємо Румунію, Болгарію, інші країни і говоримо — а чому ні? Мені хотілося би почути — а чому так? Чому саме вони мають брати участь у цьому об'єднанні? На яких підставах? Чи хочуть вони взагалі це робити? Якщо так, то чому? Вже зазначалося, що існують суперечності між позиціями України та Румунії, в т.ч. у питанні транспортування тих самих енергоносіїв.

Щодо майбутнього ГУУАМ. В одному з номерів «Новостей Центральної Азії і Кавказа» пан Веселовський, нинішній посол України в Єгипті, говорив про те, коли цей саміт може відбутися, і давав оптимістичний, на мій погляд, прогноз, що зазначений саміт може відбутися в кінці квітня — на початку травня ц. р. Як на мене, то реально, якщо метою є не просто зібратися, поговорити і розійтися, треба чекати кінця цього року. Чому? З цього приводу доречно згадати відомий вислів, що в Ізраїлю не має зовнішньої політики, вона є продовженням внутрішньої. Україна в даному випадку дожила до того часу, коли внутрішньополітична ситуація безпосередньо впливає і формує її зовнішню політику. Тобто до певної міри це є великим прогресом. До того ми бачили величезну різницю між спрямуваннями правлячої частини національних еліт (у більшості країн ГУУАМ воли так чи інакше були зорієнтовані на Росію) і задекларованими зовнішньополітичними орієнтаціями, що були спрямовані на Європу.

Кожна з країн ГУУАМ переживає зараз серйозні внутрішньополітичні процеси — політична криза в Україні, правління комуністів у Молдові (за якого цілком можливий варіант, що до кінця цього року

ми побачимо чергову кризу з переорієнтацією), проблеми в кавказьких країнах-членах ГУУАМ, насамперед, проблема зміни влади, спадкоємства. Усі ці проблеми заважатимуть структуризації ГУУАМ.

Втім, без сумніву, я бачу величезні перспективи цього об'єднання і, на мою думку, якщо саміт і відбудеться, то не у квітні чи травні, а набагато пізніше, коли у більшості країн ГУУАМ будуть вирішені внутрішньополітичні проблеми.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Слово надається державному експерту Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України пану Рустему Жангожі.

ЖАНГОЖА Рустем Наїльду

державний експерт Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, доктор філософських наук

Мне представляється, що расширение проблем системы безопасности неоправданно, а ситуация еще не созрела для создания сложной региональной системы с ПРО и т.д. Вероятно было бы целесообразно создать специальную группу на основе транснациональных договоренностей в системе нормативного права.

Я хотел бы напомнить, что в эти дни в Брюсселе проходит саммит представителей стран-членов ГУУАМ, посвященный проблемам малого и среднего бизнеса, то есть, тело ГУУАМ, его реальное содержание — создание и развитие малого и среднего бизнеса. Необходимо создать нормативно-правовое поле для того, чтобы именно эта часть национальных экономик быстрее и оперативнее интегрировалась и могла бы дать серьезные и ощутимые результаты в самое ближайшее время. Это и есть пропаганда идей ГУУАМ.

Здесь прозвучала мысль о расхождении интересов Румынии и Украины в вопросе участия в ГУУАМ. Есть такая русская поговорка: «На то и щука в реке, чтоб карась не дремал». Вероятно, это здоровая конкуренция, которая придаст дополнительный импульс развивающимся событиям. Раз мы говорим о том, что Украина должна и обязана сделать исторический вызов и интегрироваться в систему европейского

сообщества, то это и есть приобретение навыков здоровой конкуренции, динамичной жизни в европейских структурах, на европейском и других региональных и глобальных рынках.

Относительно реплик господина Семиволоса, что эксперты должны подождать, пока некие директивные органы соберутся вместе и определят стратегию развития. Мне кажется, что задачи экспертов состоят несколько в ином — подготавливать эти директивные документы, на основе которых вырабатываются стратегические задачи, определяющие развитие событий в регионе, в частности, и в мировом пространстве вообще.

Спасибо за внимание.

С. Пирожков

Дякую. Запрошую до участі у дискусії Надзвичайного і Повноваженого Посла України, президента Українського товариства зовнішньої політики пана Кочубея Юрія Миколайовича.

КОЧУБЕЙ Юрій Миколайович **Надзвичайний і Повноважний Посол України, президент** **Українського товариства зовнішньої політики**

Мої власні спостереження протягом багатьох років свідчать про те, що між супердержавами та середніми і малими державами завжди існують об'єктивні суперечності, які не треба сприймати трагічно. В радянські часи я спостерігав, як країнам соціалістичного табору було важко голосувати разом із СРСР. Їх національні інтереси виступали проти цього. Але через свою залежність ці країни мусили голосувати разом з нами. Тобто, є об'єктивні моменти, що впливають на поведінку тих чи інших держав, і є суб'єктивні — та чи інша залежність і т. ін. Усе це треба брати до уваги, коли ми говоримо про ГУУАМ.

Я завжди наводжу такий приклад — коли в одне купе у вагоні посадити зайця і слона, то долю зайця можна передбачити. Тому утворення такого типу, як ГУУАМ, з моєї точки зору, — це здорове об'єднання, де зібрані держави приблизно однакового розміру, з порівнянними потенціалами і спільними інтересами. Я не думаю, що це треба називати організацією захисту, але необхідно мати це на увазі як організацію захисту власних інтересів, що є об'єктивними. Тому я розглядав би ГУУАМ насамперед як інструмент рівноправного співробітництва. Саме рівноправного, бо не може бути рівноправним співробітницт-

тво у межах СНД, де є гігант, величезна країна — Росія, що тисне на всіх, маючи свої об'єктивні інтереси, цілі, які багато в чому не збігаються з цілями інших країн-учасниць.

До речі, Молдова. Я би не робив з цього трагедії. Звичайно, перемиріння будуть. Якщо буде якась інша система, асоційовані члени, можливо, ця країна в ній залишиться, а можливо, вийде. Але ГУУА без М — це ще не кінець, бо, по-перше, для розвитку даного об'єднання є перспективи, що витікають з об'єктивних причин. По-друге, не все так просто і все лише починається. Сьогоднішня зустріч є цікавою. Вона збагатить усіх нас ідеями і покаже, що це об'єднання потрібне, його треба підтримати й Україна має відігравати в ньому провідну роль, уже в силу того, що ми є ініціаторами і що в нас є інтереси, які збігаються з інтересами цих країн. Не все тут реалізовано, не все достатньо прораховано, як вже правильно казали. Але, з точки зору незалежного і суверенного існування нашої держави, її майбутнє пов'язано з тим, щоб бути в об'єднанні, яке б захищало свої інтереси, і не лише перед Росією, але й перед натиском інших світових потуг. Тобто такого роду кооперація потрібна, і називати її можна організацією. Це не союз, не треба говорити про союз, щоб не відлякувати, бо це організація рівноправного співробітництва.

Дякую.

С. Пирожков

Дякую Вам. Слово надається державному експерту Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України пану Кузьменку Валерію Павловичу.

КУЗЬМЕНКО Валерій Павлович **державний експерт Національного інституту українсько-** **російських відносин при РНБО України, кандидат економіч-** **них наук**

У мене до доповіді пана Прейгера є невеличке доповнення про необхідність врахування негативного досвіду СНД, тим більше, що ми з ним в Ялті разом закривали економічний модуль.

Давид Каспарович казав, що треба виробити спеціальні засоби для регулювання кооперативних зв'язків підприємств, і це дуже важливо, оскільки є дані, що на розрив кооперативних зв'язків як на причину можна віднести близько половини економічного спаду на пострадянському просторі.

Дійсно, відповлення цих зв'язків дуже важливе, і з Росією — також, про що свідчить пешодавня зустріч президентів України і Росії у Дніпропетровську, де особлива увага приділялася саме коопераційним зв'язкам, особливо в інноваційних галузях — аерокосмічній, авіаційній тощо.

Як показує досвід СНД, багато чого було втрачено. Тому ще у грудні 1993 р. було укладено Ашгабатську угоду, яка створювала певні можливості для запровадження прообразу зони вільної торгівлі саме для підприємств з коопераційними зв'язками. Вже з весни 1994 р. ця угода працювала. Саме у 1995-1996 рр., за прем'єрства С.К.Марчука, у Кабміні України майже щомісяця проводилися паради з кооперації, у яких брали участь міністри, директори підприємств. Потім уряд змінився і з літа 1996 р. всі органи, що займалися питаннями кооперації, — відділи у Кабміні і Міністерстві економіки, Центр реконструкції і розвитку — ліквідували, було введено і так зване ручне управління. Уряд Пустовойтенка знову повернувся до цих ідей, проголосив їх на саміті СНД.

Отже, якщо ми хочемо дійсно утримати всі країни ГУУАМ чи навіть розширити це об'єднання, щоб воно запрацювало, треба врахувати семірічний досвід СНД. Зони вільної торгівлі не було у Митному союзі, який перетворився на Євразійське економічне співтовариство. Ці застереження необхідно врахувати, щоб не повторювати власних помилок.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Слово надається директору міжнародних програм науці Валерію Чалому, Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова.

ЧАЛІЙ Валерій *директор міжнародних програм, Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова*

Стосовно теми нашої дискусії. У виступах прозвучала оцінка економічного стану і перспектив, політичних та щодо питань безпеки. Я хотів би лише зауважити, що ж ми маємо на даний час. Сьогодні паралельно з нашим обговоренням триває процес переговорів на рівні координаторів, між міністерствами закордонних справ, є певний, не

віртуальний, порядок денний. Тут прозвучали різні думки щодо саміту, термінів його проведення. Нам треба буде аналізувати документи, які Україна погодиться підписати, та механізми, що розроблятимуться. Думаю, це може стати наступним етапом. А сьогодні враження таке, що ясність стосовно деяких моментів вже існує.

Я не почув достатньо аргументів за те, що вже на саміті, який відбудеться, треба робити кроки щодо створення міжнародної організації ГУУАМ. На мою думку, це не зовсім доречно саме в даний період. Варто було б розпочати цю справу дещо пізніше. Щодо термінів можна дискутувати, але призначати їх треба на той час, коли матимемо ясність у деяких внутрішньополітичних моментах у країнах ГУУАМ.

По-друге, досить часто можна почути — чи потрібен ГУУАМ взагалі. Я думаю, це не конструктивна позиція, бо перші роки існування ГУУАМ у ролі консультативного форуму показали, що у його рамках вирішувалися деякі питання, формувалася спільна позиція і досягалася поставлена мета. Тому треба знати питання про те, «чи потрібен нам ГУУАМ», взагалі і вести мову про механізми взаємодії, конфігурації і т. ін.

Що стосується перспектив ГУУАМ, то, на моє переконання, вони залежатимуть від двох моментів. Перший — внутрішньополітичний. Гадаю, тут не треба багато чого пояснювати. Другий момент — зовнішньополітичний, а саме: як діятимуть гравці, у першу чергу США, ЄС і Росія, які визначають і можливості країн ГУУАМ для інституціоналізації або для активного розвитку співробітництва. У цій ситуації ми повинні не лише прорахувувати їх позиції, але й ще на етапі створення серйозного міжнародного об'єднання вести попередні консультації. Бо сьогодні, на жаль, й Україна, й інші країни ГУУАМ не можуть проводити абсолютно самостійну, цілеспрямовану політику не лише щодо ГУУАМ, але й щодо інших зовнішньополітичних ініціатив.

Взагалі, будь-яка справа стає успішною тоді, коли досягає меншого результату, але реальнішого, ніж великі перспективи. Тут звучали думки стосовно різних країн, їх приєднання до ГУУАМ. Однак не хотілося б, щоб про ці речі говорилося без необхідних підрахунків, цифр, без врахування внутрішньополітичних і зовнішньополітичних чинників.

Ця дискусія дуже корисна. Думаю, що МЗС України отримає пропозиції і подальшим результатом стане обговорення конкретних механізмів. Щодо цих механізмів. Я не економіст, але маю певні сумніви

щодо, по-перше, існування Зони вільної торгівлі у рамках ГУУАМ, по-друге, можливості ратифікації у парламентах країн ГУУАМ серйозних документів з інституціоналізації об'єднання. Третій момент — наявність у ГУУАМ ознак суб'єкта міжнародного права.

Тому висновок можна зробити такий. Нам хотілося б робити великі кроки, але вони мають бути реальними. Сьогодні те, що ми змогли зробити в рамках ГУУАМ, на мій погляд, не відповідає навіть тим можливостям, що існують. Тобто навіть вже створені механізми не використовуються повною мірою. Отже, першим кроком має стати використання існуючих механізмів. По-друге, ми маємо визначитися стратегічно і не зважати на тиск, звідки б він не йшов. Тоді ми зможемо розрахувати наші можливості і запропонувати програму або напрямки розвитку цієї структури. Зараз справа стоїть за документами, я думаю, зберігаючи традицію проведення таких тематичних круглих столів з проблематики транспортних коридорів і ГУУАМ, ми матимемо можливість вже у наступному році провести круглий стіл чи конференцію, присвячену обговоренню документів, механізмів і створенню серйозної потужної структури.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Слово надається пану Данилову Сергію Івановичу, Центр близькосхідних досліджень Інституту сходознавства НАН України.

ДАНИЛОВ Сергій Іванович *Центр близькосхідних досліджень Інституту сходознавства НАН України*

Майбутнє ГУУАМ багато хто пов'язує з великими міжнародними інфраструктурними проектами — TRACECA, ІНОГЕЙТ. Перед тим, як робити якісь висновки, я пропоную подивитись на реальний стан функціонування цих проектів. Зокрема, восени минулого року представники Центру близькосхідних досліджень мали можливість на власному досвіді переконатися, чи існує транспортна артерія TRACECA на ділянці між Баку і Тбілісі. Хочу поділитися деякими суб'єктивними враженнями від цієї подорожі.

Сьогодні не можна стверджувати, що існує потужна транспортна артерія на Південному Кавказі. Говорячи про її існування, ми обманюємо самі себе. Не зважаючи на значні капіталовкладення, що надійшли від ЄС, з країни Далекого Сходу — у першу чергу Японії та Китаю,

стає інфраструктурних об'єктів на даний момент залишає бажати кращого. Крім того, не існує значної частини необхідної інфраструктури, а та, що є, не відповідає заявленій великій меті.

Я погоджуюся з паном Прейгером, що зараз вкрай необхідно узгодити, гармонізувати, привести до спільного знаменника процедуру перетину митних кордонів. Як ми знаємо, європейська спільнота збирається фінансувати роботи, спрямовані на вирішення цієї проблеми. Однак проблеми не вичерпуються перетином митних кордонів і процедурою як такою, хоча це дуже важлива складова транспортної проблеми, принаймні згаданої ділянки TRACECA. Існують перешкоди на шляху транспортування товарів з Каспійського моря до Чорного. Дуже важко в термінах європейської логістики описати ситуацію на Південному Кавказі. Яку б процедуру зараз не пропонували — обкату, підготовлену, таку, що працює в інших регіонах, центральна влада, особливо це стосується Грузії, не в змозі повністю контролювати власну територію. Меншою мірою це стосується Азербайджану. Тому перед тим, як покладати певні сподівання на проекти типу TRACECA, я б звернув увагу на необхідність посилення держави як інституту — не репресивного, тоталітарного чи авторитарного, а інституту, що виконує свої елементарні функції — забезпечення дотримання загальних норм і правил на території цих країн.

З досвіду тих, хто користується проектом TRACECA і використовує український коридор, можна говорити, що вони стикаються з приблизно таким же комплексом проблем. Можливо, останні тут не такі гострі і не так яскраво виражені, як на Південному Кавказі.

Ще одне зауваження щодо перспектив ГУУАМ як політичної організації. На мою думку, співробітництво в галузі безпеки, у сфері забезпечення стабільності можливе лише між Баку, Тбілісі і Києвом. Лише у цьому форматі можливо вести політичні консультації регіонального спрямування. Якщо ми візьмемо два країни полюси — Узбекистан і Молдову, то жодні розмови у форматі ГУУАМ про безпеку тут не сприймаються. Це не є добре, але й не погано. ГУУАМ має знайти в врахуванням національних інтересів країн-учасниць свою форму існування, свій перелік питань, що мають вирішуватись у даному форматі. Це зовсім не виключає, що між Баку, Тбілісі і Києвом можуть виникнути нові форми співробітництва, більш поглиблені або ж спрямовані на конкретні галузі, зокрема військове, політичне співробітництво.

Ще один момент. Серед країн ГУУАМ немає жодної країни-донора, яка б могла тягнути за собою інших. Ми говоримо про те, що Україна виступила ініціатором і столицею ГУУАМ мав би бути Київ, а в Азербайджані можуть вважати — що Баку. Проте складається враження, що жодна зі столиць не бере на себе повної політичної ініціативи і відповідальності. Тому ГУУАМ як структура, де наявні одночасно різні інтереси, має визначити коло цих інтересів і розробити механізми вирішення спільних проблем у тій сфері, яка буде стосуватися інтересів всіх членів об'єднання, не виключаючи і сферу безпеки.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Слово надається раднику Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України пану Токару Любомиру Петровичу.

ТОКАР Любомир Петрович
радник Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України

Почну з питання: якими ж є результати чотирирічної діяльності ГУУАМ.

Це об'єднання було створено у 1997 році. З чим воно вийшло у 2001 рік? Відповідь на питання про те, чи потрібен ГУУАМ, надалі, мабуть, будуть шукати у першу чергу керівники держав-учасниць. Не думаю, що варто робити прогнози, вийде чи не вийде Молдова з ГУУАМ. Третє тисячоліття розпочалося під гаслом жорсткого прагматизму. Не виключаю, що керівники держав-учасниць на майбутньому самі жорстко поставлять прагматичні питання — що робити далі в рамках ГУУАМ? Які конкретні цілі переслідувати?

Приходять на згадку українсько-польські взаємини. Польща як член Веймарського трикутника при створенні цієї структури і входженні до неї ставила за мету підготуватися до вступу в НАТО. Веймарський трикутник — консультативно-дорадчий орган, що працював у рамках консультацій на рівні міністрів закордонних справ, міністрів оборони, міністрів економіки і т. ін. Кожна з держав робила для себе висновки — що і кому потрібно, щоб був поступ уперед. Результат — у 1999 р. Польща стала членом НАТО.

Інший приклад — Вишеградська група. Держави поставили перед собою мету спільними зусиллями підготуватися до вступу в ЄС; з'я-

сували, що для цього потрібно; виробили механізми, форми співпраці на різних рівнях — від глав держав до науково-теоретичних конференцій, де обговорювалися різні варіанти і розроблялися пропозиції. Результат — Польща є асоційованим членом ЄС, готується у 2003 р. стати членом ЄС і має чітко визначені орієнтири.

Висновки, які я роблю щодо ГУУАМ. У 1997 році ГУУАМ створювався на засадах реалізації транспортно-комунікаційних магістралей у напрямку Європа-Азія. Чергове запитання — чому ця магістраль, вийшовши з Каспійського моря, пройшовши Азербайджан, Грузію, Україну, зупинилася на кордоні з Польщею? Невже немає продовження? Я не бачу у перспективах, що розглядаються, продовження цієї магістралі, адже її мета — Європа?

Тепер стосовно питань безпеки. Ми говоримо, що метою ГУУАМ є забезпечення регіональної безпеки. Але це питання стало похідним від питання транспортно-комунікаційних магістралей. Має функціонувати Євразійська транспортно-комунікаційна магістраль. Для того, щоб функціонувати, вона повинна мати досить високий рівень безпеки. Після цього ми перейшли до питання регіональної безпеки.

Приблизно ті ж самі питання у плані безпеки вирішує Європа. Зараз надзвичайно актуальною є проблема розподілу між НАТО та ЄС повноважень з питань регіональної безпеки. Україна так само прагне увійти в даний аспект регіональної безпеки по цьому південному ланцюжку, але чомусь омиває питання Балкан, бере тільки Кавказський регіон. З іншого боку, чому виключається будь-який варіант розгляду участі Росії в системі регіональної безпеки. Адже це основний гравець регіону, ігнорувати його недоречно. Отже, давайте облишмо питання регіональної безпеки і схилюмося на безпеці транспортно-комунікаційної магістралі, на питанні участі підрозділів міністерств з надзвичайних ситуацій країн-учасниць. Мабуть, у підсумковому документі нашого Круглого столу треба дати перспективне бачення ГУУАМ — пропозиції, що прозвучали тут, могли б зацікавити керівників держав ГУУАМ.

Ще одне зауваження. Більшість виступаючих сьогодні — представники української сторони, які обговорюють питання ГУУАМ. Виступів же представників інших держав ГУУАМ з оцінками і баченням перспектив об'єднання було дуже мало. Виходить, що Україна сама намагається визначитися — що таке ГУУАМ і яке його майбутнє.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Запрошую до участі у дискусії завідувача відділу Управління зовнішньополітичних аспектів національної безпеки Апарату РНБО України пана Дорошенка Миколу Петровича.

ДОРОШЕНКО Микола Петрович **завідувач відділу Управління зовнішньополітичних аспектів національної безпеки Апарату РНБО України**

Хотілося б зупинитися на питанні, чому ж не відбувся саміт ГУУАМ у березні, як планувалося раніше. І чи не здається, що в аббревіатурі ГУУАМ не вистачає літери «Р», бо Росія також зацікавлена в існуванні чи неіснуванні ГУУАМ.

Я пам'ятаю, що коли ГУУАМ лише створювався, пан Дубінін, тодішній посол РФ в Україні, виявив надзвичайний інтерес до цього питання — що це буде за утворення, чи матиме воно статус міжнародної організації, чи будуть якісь політичні наслідки і т. ін. Отже, інтерес був очевидним, а ГУУАМ сприймали як протизагугу СНД. Українська сторона неодноразово пояснювала, що це лише консультативне об'єднання держав, у яких є свої інтереси, особливо енергетичні. Саме у цей час йшла мова про пошуки альтернативних шляхів поставлення енергоносіїв в Україну. Але у 1997 р., на час утворення ГУУАМ, ми очікували, що каспійська нафта піде територією України. А у 1999 р. на Стамбульському саміті Казахстан, Грузія, Азербайджан і Туркменістан спільно з американцями підписали угоду про спрямування нафти через територію Туреччини. Всі наші намагання переконати азербайджанську сторону в тому, що прокачка нафти через територію України буде значно дешевшою, не знайшли розуміння, і швидше за все не в Азербайджану, а в тих країн-донорів, які вкладали гроші у видобуток азербайджанської нафти.

Тому сьогодні ми бачимо, що Росія не зацікавлена в існуванні чи зміцненні ГУУАМ. Америка зараз частково відсторонилася як один з ініціаторів створення цього об'єднання. Таким чином, ГУУАМ напевно є, і разом з тим піти їй не існує. І від подальших кроків Росії щодо захисту національних інтересів і створення протидії ГУУАМ буде залежати і перспектива цього об'єднання.

Щодо транспортних коридорів. Я з вдячністю вислухав виступ пана Прейгера. Безумовно, що в системі ГУУАМ вони є однією з

головних складових. Але варто згадати, що транспортний коридор між Україною та Грузією починав створюватися ще до виникнення ГУУАМ. І якщо сьогодні немає економічної потужності в одного чи кількох учасників цього об'єднання, які були б готові вкласти кошти у створення цих транспортних коридорів, про що казав пан Данилов, то ми не можемо розраховувати на близький успіх у реалізації цих проектів.

Отже, хотілося б сподіватися, що найближчим часом держави-учасниці визначаться щодо майбутнього цього утворення і що воно матиме політичну реєстрацію, не боячись, що Росія тиснутиме на Азербайджан, Узбекистан чи Молдову, відключаючи електроенергію. Однак поки що це у перспективі. Побачимо, коли відбудеться саміт, якими будуть його результати.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Дякую. Запрошую до участі у дискусії радника Посольства Російської Федерації в Україні пана Духіна Вячеслава Вікторовича.

ДУХІН Вячеслав Вікторович **радник Посольства Російської Федерації в Україні**

Проблема образования ГУУАМ в последний раз затрагивалась на встрече президентов РФ и Украины в Москве. В целом можно сказать, что у нас нет однозначной позиции в отношении ГУУАМ.

То, о чем часто пишут, что это образование является началом похорош СНГ, — это крайнее мнение, и, напервое, к нему не стоит относиться всерьез. Думаю, что если такие сомнения существуют в Москве, то они касаются прежде всего возможности существования тех структур безопасности, которые могут оказаться рядом в случае, если ГУУАМ возьмет на себя решение таких проблем, как коллективная оборона, защита, безопасность и стабильность. Такие структуры не должны оказываться соседями, существовать сами по себе, независимо друг от друга. Необходимо, как мне кажется, согласование.

Что касается тех экономических задач, которые ставит перед собой ГУУАМ, то они не вызывают никаких сомнений в Москве. Действительно, с ЗСТ в рамках СНГ не получилось на сегодняшний день. Причины известны, мы достаточно открыто об этом говорили.

Дело в том, что ЗСТ для России означала бы автоматическую потерю 1,5 млрд дол. США в год, прежде всего как для торговца сырьевыми товарами. Отсюда огромное количество изъятий, которые мы предлагали на переговорах по ЗСТ в рамках СНГ. Именно эти изъятия делают пока невозможной идею реализации ЗСТ. Но другого выхода пока нет.

Думаю, что Россия будет придерживаться выжидательной позиции, поскольку так же, как сегодня при попытке охарактеризовать Евразийское экономическое сообщество (ЕЭС) оказалось, что сказать нечего, так же нечего сказать и о ГУУАМ. Нужно подождать, пока и та и другая группировки сделают определенные шаги, чтобы можно было оценить их перспективы, возможности и способность взаимодействовать.

Я бы хотел отметить, что у России нет жестко враждебного или, более того, истеричного, как иногда пишут, подхода к проблематике ГУУАМ. У России достаточно других проблем, и, работая в МИД, я не слышал инструкций оказывать какое-либо давление и т. д. Поэтому думаю, что должно пройти определенное время, когда ГУУАМ станет определенным образованием, которое уже никто не назовет виртуальным, и, возможно, то же произойдет с ЕЭС. Тогда можно будет представлять перспективы этих двух объединений.

Но я хотел бы подчеркнуть, что президенты В.Путин и Л.Кучма на встрече в Днепрпетровске, а после того и министры иностранных дел в Харькове затрагивали эту тему и диалог по этому поводу уже ведется, какое-то элементарное взаимопонимание есть. И если брать самые крайние предположения, которые существуют у наших политологов в отношении ГУУАМ, то, возможно, они сводятся к тому, чтобы эта группировка не стала инструментом манипулирования в руках какой-то другой стороны.

Спасибо.

С. Пярожков

Благодарю Вас. Думаю, Ваше выступление было довольно цепким, поскольку нам действительно очень важно было услышать мнение представителя Российской Федерации по данному вопросу.

Слово падаетъ вице-президенту Атлантической Ради України пану Кокосинському Олегу Аркадійовичу.

КОКОШИНСКИЙ Олег Аркадийович вице-президент Атлантической Ради України

В ходе дискуссии несколько раз прозвучали, в частности в выступлении господина Дорошенко, мысли по поводу того, что создается впечатление, что истоками формирования и создания ГУУАМ действительно были определенные интересы ведущих держав — с одной стороны, ощущалось стремление отдельных стран решить проблемы с Россией, с другой стороны, довольно ясной была и заинтересованность Соединенных Штатов.

В этой связи хотелось бы напомнить прошлогоднюю встречу в Москве с группой парламентариев и политологов, обеспокоенных отсутствием участия России в ГУУАМ. Чувствовался элемент противостояния. Вместе с тем в рамках Ассоциации Атлантического Договора существовал проект, предложенный Американским Атлантическим Советом и посвященный, в частности, перспективам и развитию ГУУАМ.

На одной из конференций по Пакту стабильности, проходившей в Анталии, мне довелось увидеть большую заинтересованность американской стороны в возникновении подобных ГУУАМ структур и механизмов. Так, серьезные игроки, имеющие определенные интересы в относящихся к ГУУАМ регионах, хотели поддержать эти механизмы как средство обеспечения большей стабильности и как средство своего участия в этих системах.

Мне кажется, ситуация, связанная с недостаточной определенностью в направлениях внешней политики главных игроков, в том числе формирующиеся отношения России с участниками ГУУАМ, а с другой стороны, еще и неопределенная политика администрации Буша вызывают период ожидания. Это свидетельствует о том, что данному механизму не хватает серьезной экономической поддержки, а также определенной политической воли.

Если вспомнить процессы интеграции в Европе и других регионах, то там обязательно были лидеры, которые возглавляли этот процесс. К сожалению, такой заинтересованности у экономических структур, кроме решения каких-то своих временных интересов, нет. Эта проблема определяет такое незавершенное состояние ГУУАМ.

Характер сегодняшнего обсуждения, прозвучавшие предложения как раз направлены на придание определенного динамизма, вызов заинтересованности у тех, кто принимает решения, чтобы Украина приняла

более активное участие в этом процессе. Хотя в контексте политической ситуации и имеющегося опыта, к сожалению, этот процесс вызывает определенные сомнения. Поэтому, как мне кажется, перспективы ГУУАМ без политического активного участия и России, и США на сегодняшний день вызывают сомнения. Нужно ждать определенности в этой большой игре. Процессы, происходящие сейчас в Европе, — расширение НАТО, ЕС — занимают внимание больших игроков. Потому этот период для ГУУАМ будет периодом неопределенности.

Спасибо за внимание.

С. Пирожков

Дякую. Пан Жангожа, прошу.

Р. Жангожа

Несколько реплик по поводу сказанного. Судя по тому, что дискуссия происходит, «пациент скорее жив, чем мертв». И хотя уже было сказано, что ГУУАМ выступает в роли индикатора состояния национальных экономик, не стоит забывать, что большой нефти еще нет. Некоторые прорывы уже наметились. В позапрошлом году за счет переборки нефти была фактически спасена уборочная кампания в Украине. В прошлом году одним из акционеров Херсонского нефтеперерабатывающего завода выступила казахская нефтяная компания, которая уже дает ощутимые дивиденды обеим сторонам.

Поэтому, как только пойдет большая нефть, появятся и деньги. Никто из экономистов сейчас не будет доверять нашим политическим прогнозам, пока не станет виден реальный доход от инвестиций. Мы пока сокрушаемся о том, что стоим на месте, но у нефти свое время.

Наша задача состоит в политической проработке, подготовке нормативно-правовой базы, о которой мы постоянно говорим. Вероятно, в этом направлении мы и должны приложить усилия.

Относительно реплики господина Токаря о том, что еще не время решать вопрос о системе безопасности ГУУАМ. Если сейчас мы будем говорить о создании жесткой структуры системы безопасности, то это вызовет определенную и совершенно объективную настороженность со стороны ведущих игроков. Конечно, опасность техногенных катастроф всей транспортной инфраструктуры, в первую очередь газо- и нефтепроводов, обуславливает необходимость системы безопасности. Для этого достаточно интегрировать части министерств по чрезвычайным ситуациям стран-участниц объединения.

В последнее время стали много говорить о возможности прихода иранского газа-конденсата через Армению. Вот этот аспект я бы не игнорировал, поскольку заполнение газопроводов этой неожиданной для нас партией сырья вызывает определенный оптимизм.

Возможно, я повторюсь, но хочу отметить, что более активное участие и инкорпорация в систему ГУУАМ Болгарии и Румынии значительно усилит это объединение.

Спасибо за внимание.

С. Пирожков

Дякую. Запрошую до участі в дискусії Першого секретаря Посольства Республіки Вірменія в Україні пана Левона Акопяна.

АКОПЯН Левон

Перший секретар Посольства Республіки Вірменія в Україні

Ситуация такова, что сегодняшний Круглый стол, который, насколько мне известно, должен был предшествовать саммиту глав государств ГУУАМ, предшествует визиту Президента Республики Армения Р. Кочаряна в Украину, начинающемуся 1 марта с.г. Забегая вперед, скажу, что к подписанию готовится целый перечень документов, основным среди которых будет договор об экономическом сотрудничестве на десять лет, а также декларация об углублении взаимовыгодного сотрудничества между Республикой Армения и Украиной.

Но вернемся к ГУУАМ. Представим себе автомобильное ралли, где на трассе находятся пять автомобилей. Казалось бы, цель одна — дойти до финиша. Но, в силу технических причин, опыта водителя, эти машины находятся на различных участках пути. В прозвучавших выступлениях говорилось о ГУУАМ в целом, но меньше акцентировалось внимания на тех проблемах, которые имеют конкретные страны-члены ГУУАМ. Здесь большую роль играют детали, казалось бы, незначительные моменты, не говоря уже о таких серьезных проблемах, как, например, проблема Карабаха, Приднестровья или Абхазии. В этом смысле, мне кажется, следует уделять больше внимания развитию двустороннего сотрудничества, которое в дальнейшем будет способствовать интеграции на более высоком уровне, в частности, в ГУУАМ.

Мне представляется, что участие государств в объединении должно быть конкретно оговорено. Ведь, говоря об отдельных деталях, одно-

му государству может что-то подойти, а другому — нет. В этом случае необходим дифференцированный подход.

Относительно позиции Армении. Мы полагаем, что каждое государство имеет право на объединение с другими в целях обеспечения безопасности. На сегодняшний день в Армении внимательно следят за происходящими в ГУУАМ процессами, однако на повестке дня не стоит вопрос о проведении консультаций в рамках этой организации и о вступлении в ГУУАМ.

Спасибо.

С. Пирожков

Благодарю Вас. Пап Перепелиця, прошу.

Г. Перепелиця

Повертаюсь до теми свого виступу — чи потрібно тут акцентувати увагу на проблемах безпеки. Виступ пана Акопяна підтверджує, що кожна країна має свої інтереси і їх, зокрема проблеми кавказьких країн — Нагірний Карабах чи Абхазію, не можна ігнорувати. Тут пропонувалося обмежитися діями МНС. Ці дії для окремих країн ні до чого.

Головною метою ГУУАМ, як мені видається, є зміцнення стабільності в регіоні, і саме це ми повинні переслідувати, формуючи ГУУАМ. Зважати на те, сподобається це Росії чи комусь іншому, ми не повинні. Бо якщо Росія зацікавлена у стабільності цього регіону (а вона, я впевнений, зацікавлена), то знайде форми співпраці з ГУУАМ. Однак серйозно дивитися на ГУУАМ Росія буде лише тоді, коли сам ГУУАМ становитиме щось серйозне. До того часу ми будемо бачити таке ставлення, як сьогодні, з боку не лише Росії, але й інших провідних геополітичних гравців регіону.

Мені здається, що проблематика стабільності має відігравати провідну роль поряд з проблемами економічної співпраці. Для того, щоб ГУУАМ становив щось серйозне, треба починати з конкретного кроку, запропонованого, до речі, у проєкті нашого підсумкового документа — імплементація ГУУАМ як міжнародної організації. Я особисто підтримую цей проєкт. Він відповідає конкретним інтересам, сьогоднішній ситуації і тій меті, яку потрібно переслідувати перш за все.

Дякую за увагу.

С. Пирожков

Хочу подякувати всім, хто взяв активну участь у роботі Круглого столу. На мій погляд, це була дуже цікава і важлива дискусія, що відобразила реальний стан речей і позицію деяких країн. На жаль, ми не почули думок представників Азербайджану, Узбекистану. Проте організатори зробили все, що могли.

Нам би хотілося, щоб цей Круглий стіл став певним імпульсом для подальшого обговорення і розгляду проблем регіонального об'єднання ГУУАМ, визначення стану й орієнтирів його подальшого розвитку.

Дякую.

ПІДСУМКОВИЙ ДОКУМЕНТ

Круглого столу «ГУУАМ як міжнародна організація: проект чи реальність?»

(Київ, 27 лютого 2001 р.)

На початку XXI століття світове співтовариство у вирішенні складних транснаціональних проблем дедалі більше покладається на міжнародні організації з їх розгалуженими виконавчими апаратами. Подібні міжнародні інституції, створені для реалізації конкретних завдань держав-засновників, стають сьогодні важливим інструментом розвитку міжнародних відносин. З цієї точки зору міждержавне об'єднання ГУУАМ слід розглядати як одну з початкових форм становлення такого роду структури регіональної кооперації з достатньо обґрунтованою перспективою розвитку.

Завдяки механізмам функціонування такого міждержавного об'єднання, кожна з країн-учасниць ГУУАМ у перспективі здатна отримати набагато більше можливостей для обстоювання своїх національних інтересів і більш ефективної участі у міжнародній кооперації. Зміцнення ГУУАМ і налагодження його взаємодії з іншими об'єднаннями регіонального рівня, безумовно, сприятиме зниженню рівня конфліктності та напруги на Кавказі, забезпечить надійне функціонування транспортно-комунікаційних коридорів на осі Центральна Азія — Кавказ — Європа.

Учасники Круглого столу вважають за доцільне:

- продовжити роботу щодо поглиблення міжнародно-правових засад діяльності ГУУАМ і перетворення його у повноправну міжнародну організацію з відповідними органами координації;
- вжити необхідних заходів щодо організації загального інформаційного простору країн ГУУАМ;
- всебічно сприяти впровадженню у життя механізмів зони вільної торгівлі в рамках ГУУАМ, узгодженню її правового забезпечення з національними законодавствами країн-членів та іншими регіональними зонами вільної торгівлі;
- сприяти становленню сталих зв'язків країн ГУУАМ з ОБСЄ, ООН та іншими міжнародними організаціями і структурами співробітництва;
- в разі набуття ГУУАМ статусу міжнародної організації провести консультації з питань структури і повноважень виконавчого органу цієї організації, розміщення її штаб-квартири та депозитарію, визначення робочих мов тощо.

Учасники Круглого столу сподіваються на підтриману політичним керівництвом країн-членів ГУУАМ ефективну й повномасштабну діяльність у напрямі перетворення цієї регіональної структури у впливову міжнародну організацію, насамперед у сфері економічного співробітництва.

*м. Київ (Україна),
27 лютого 2001 р.*

Прийнято учасниками
Круглого столу «ГУУАМ
як міжнародна організація:
проект чи реальність?»

SUMMARY

The proceedings of the Round Table «**GUUAM as International Organization: Project or Reality?**» are presented in this booklet. The Round Table was held in Kyiv on February, 27th, 2001 and was organized by the National Institute of Ukrainian-Russian Relations in the frame of the National Security and Defence Council (from March, 2001 it is renamed as the National Institute of International Security Problems) in coordination with the «Friedrich Ebert Stiftung Cooperation Office» in Ukraine.

The aim of the seminar was the discussion of the GUUAM future, the elaboration of the foreign policy priorities of Ukraine toward this organization, possible forms and modalities of its formalization.

Among the participants were the research fellows of the Institute, the experts of other governmental and non-governmental organizations, the diplomatic representatives from the GUUAM countries (Georgia, Ukraine, Uzbekistan, Azerbaijan, Moldova) and other states (Great Britain, Armenia, Germany, Poland, Russian Federation, Romania, USA, Turkey, France, Czech Republic), who are interested in resolving these issues.

The participants of the discussions summarized the results of the GUUAM activities from the time of its creation (October 10th, 1997) and exchanging the views on the prospects of the transformation of this regional cooperation system into the international structure, analyzed the economic factors of GUUAM functioning, its role in the maintaining of the Black and Caspian Sea Regions stability.

The proposals of the participants are represented in the Final Document of the Round Table.

The Round Table proceedings could be used to compare the previous forecasts with the real situation after the GUUAM Summit in Yalta in June, 2001 where the official status of the GUUAM as regional organization was officially registered in spite of the recent doubts of some official circles.

The consolidation of the GUUAM in the status of international organization opens the new possibilities for the performing its major strategic goals: effective exploitation of the transport-communication corridors and corresponding infrastructures of the member countries, as well as the comprehensive regional security strengthening.

The process of this project transformation into reality is taking place nowadays. Ukraine should play very important role in this process as regional leader to ensure the trust strengthening, expending of economic cooperation and integration of the GUUAM countries into the European integration process.

ДОДАТОК

ПРО ПІДСУМКИ САМІТУ ГУУАМ За матеріалами брифінгу з актуальних питань зовнішньої політики

6-7 червня 2001 року у місті Ялта відбувся саміт президентів Азербайджанської Республіки, Республіки Грузія, Республіки Молдова, Республіки Узбекистан та України, в ході якого були обговорені стан і перспективи співробітництва в рамках ГУУАМ.

Ялтинський саміт ГУУАМ став етапною подією в становленні цього регіонального об'єднання. В ході роботи саміту досягнуто головну мету сучасного етапу розвитку ГУУАМ, реалізація якої була визначена як ключовий елемент Ялтинської зустрічі на вищому рівні, — оформлено структуру організації. Практика попередніх років співпраці країн ГУУАМ довела ефективність механізму багаторівневих консультацій, який і покладено в основу організаційної структури об'єднання.

У ході пленарного засідання президенти обговорили стан і перспективи розвитку співробітництва в рамках ГУУАМ, зокрема питання, пов'язані з розвитком, ефективним функціонуванням і забезпеченням безпеки інфраструктури транспортних комунікацій, що проходять через території країн-учасниць ГУУАМ, включаючи транспортний коридор Європа-Кавказ-Азія (TRACECA).

За підсумками роботи саміту підписані Ялтинська Хартія ГУУАМ, Конвенція держав-учасниць ГУУАМ про взаємне надання допомоги з консульських питань, визначені його мета і принципи, формат і періодичність проведення зустрічей керівників країн-учасниць. Закладені в Ялтинській Хартії ГУУАМ основи організаційної структури об'єднання фактично закріпили наявний механізм співпраці країн-учасниць, ефективність якого була доведена на практиці. Зрозуміло, що для трансформації ГУУАМ у повноправну міжнародну організацію необхідно завершити формування її структури, підсилена певними інституційними елементами.

У Ялтинській Хартії ГУУАМ закріплені основні напрями багатостороннього співробітництва, визначені його мета і принципи, формат і періодичність проведення зустрічей керівників країн-учасниць. Закладені в Ялтинській Хартії ГУУАМ основи організаційної структури об'єднання фактично закріпили наявний механізм співпраці країн-учасниць, ефективність якого була доведена на практиці. Зрозуміло, що для трансформації ГУУАМ у повноправну міжнародну організацію необхідно завершити формування її структури, підсилена певними інституційними елементами.

Конвенція держав-учасниць ГУУАМ про взаємне надання допомоги з консульських питань закладає правову основу для взаємодії в консульській сфері країн-учасниць ГУУАМ. Конвенція спрямована на захист прав фізичних і юридичних осіб на території третіх країн дипломатичними установами будь-якої з країн ГУУАМ у разі відсутності в третій країні власної дипломатичної присутності відповідної країни-члена ГУУАМ. Документ передбачає можливість надання допомоги у таких випадках, як: сприяння громадянам країни-члена ГУУАМ, що постраждали в результаті нещасних випадків або надзвичайних ситуацій; інформування про нещасні випадки або смерть громадяннина країни-учасниці ГУУАМ; сприяння в організації пошуку громадян країни-члена ГУУАМ, місцезнаходження яких невідоме; отримання відомостей про затриманих або заарештованих громадян країни-учасниці ГУУАМ. Таким чином, головною метою організації є створення зони стабільності і добробуту для того, щоб переваги від співпраці в рамках ГУУАМ були відчутні для кожного з громадян країн-учасниць.

За результатами пленарного засідання Саміту президенти дали низку доручень. Зокрема, було визнано за необхідне забезпечити реалізацію затвердженого міністрами закордонних справ країн-учасниць у листопаді 2000 року Перспективного плану роботи ГУУАМ, завершити підготовку відповідного положення про інформаційний офіс ГУУАМ у Києві і визначити порядок його відкриття, а також розробити документ про статус, положення і мандат спостерігача в ГУУАМ.

Сторони домовилися про проведення у 2001 році в Республіці Узбекистан Економічного форуму держав ГУУАМ із запрошенням зацікавлених міжнародних організацій.

Ялтинський саміт заклад основу для більш глибокого розвитку співробітництва країн-учасниць ГУУАМ. Реалізація рішень Саміту ГУУАМ буде сприяти подальшій взаємодії і всебічному співробітництву між Азербайджанською Республікою, Республікою Грузія, Республікою Молдова, Республікою Узбекистан та Україною.

Досягнуто домовленість про проведення наступного Саміту ГУУАМ у місті Ялта у 2002 році.

Міністерство закордонних справ України
12 червня 2001 року

ЯЛТИНСКАЯ ХАРТИЯ ГУУАМ

Азербайджанская Республика, Республика Грузия, Республика Молдова, Республика Узбекистан и Украина, именуемые далее ГУУАМ,

руководствуясь положениями Устава Организации Объединенных Наций, а также Хельсинского Заключительного Акта, Парижской Хартии для новой Европы и Хартии европейской безопасности Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе,

подтверждая положения Страсбургской Декларации от 10 октября 1997 года, Вашингтонского Заявления от 24 апреля 1999 года и Нью-Йоркского Меморандума от 6 сентября 2000 года глав государств ГУУАМ,

будучи приверженными принципам демократии, уважения основных прав и свобод человека, верховенства права, рыночной экономики,

признавая, что региональное сотрудничество является частью процессов глобализации и может внести вклад в укрепление суверенитета, независимости, территориальной целостности государств ГУУАМ, содействовать мирному урегулированию конфликтов и улучшить благосостояние их народов,

исходя из традиционных дружественных отношений между странами ГУУАМ и их народами,

договорились о принятии настоящей Хартии.

1. Цели сотрудничества ГУУАМ:

- содействие социально-экономическому развитию;
- укрепление и расширение торгово-экономических связей,
- развитие и эффективное использование в интересах стран ГУУАМ транспортно-коммуникационных магистралей и соответствующей инфраструктуры, расположенной на их территории;
- укрепление региональной безопасности во всех сферах деятельности;
- развитие отношений в области науки, культуры и в гуманитарной сфере;
- взаимодействие в рамках международных организаций;
- борьба с международным терроризмом, организованной преступностью и наркобизнесом.

2. Принципы сотрудничества ГУУАМ:

Сотрудничество в рамках ГУУАМ основывается на общепризнанных нормах и принципах международного права, в частности, уважения суверенитета, независимости, территориальной целостности и невмешательства во внутренние дела государств-участников.

3. Направления сотрудничества ГУУАМ:

- экономика, наука, технологии и окружающая среда;
- инфраструктура транспорта, энергетики, телекоммуникаций;
- совместные инвестиционные и финансовые проекты;
- гуманитарная сфера, культура, образование, средства массовой информации, туризм, обмены молодежи;
- другие направления, представляющие взаимный интерес.

4. Государства-участники могут вносить предложения по расширению сфер сотрудничества.

5. ГУУАМ открыт для новых участников, которые в полной мере подтверждают свою приверженность целям и принципам ГУУАМ, закрепленным в его основных документах, в том числе в настоящей Хартии.

6. Организационная структура ГУУАМ:

6.1. Высшим органом ГУУАМ является ежегодная встреча Глав государств.

Председательство в ГУУАМ осуществляется государствами-участниками в алфавитном порядке на период между встречами Глав государств.

На встречах Глав государств принимаются решения:

- об основных направлениях политического, экономического и гуманитарного сотрудничества в рамках ГУУАМ;
- о создании специализированных органов ГУУАМ;
- о согласовании позиций по актуальным вопросам международной жизни, представляющим взаимный интерес.

6.2. Исполнительным органом ГУУАМ является заседание министров иностранных дел, которое проводится, как правило, два раза в год.

На заседаниях министров иностранных дел рассматриваются вопросы выполнения договоренностей в рамках ГУУАМ, а также готовятся для рассмотрения на встречах Глав государств предложения по дальнейшему развитию и углублению сотрудничества ГУУАМ.

6.3. Рабочим органом ГУУАМ является Комитет национальных координаторов (КНК), в состав которого входят назначаемые министрами иностранных дел национальные координаторы по одному от каждого государства-участника.

КНК координирует деятельность в рамках ГУУАМ между государствами-участниками, обеспечивает подготовку встреч Глав государств и заседаний министров иностранных дел.

Заседания КНК проводятся ежеквартально поочередно в государствах-участниках. По предложению одного из государств-участников, могут проводиться внеочередные заседания КНК.

7. Решения в рамках ГУУАМ принимаются консенсусом.

8. Рабочими языками ГУУАМ являются русский и английский.

Совершено в городе Ялта 7 июня 2001 года, в одном подлинном экземпляре, каждый на азербайджанском, английском, грузинском, молдавском, русском, узбекском и украинском языках, при этом все тексты являются аутентичными.

Президент Азербайджанской Республики	Гейдар Алиев
Президент Республики Грузия	Эдуард Шеварднадзе
Президент Республики Молдова	Владимир Воронин
Президент Украины	Леонид Кучма
Президент Республики Узбекистан	Ислам Каримов

СПИСОК УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

1. **АГАЗАДЕ Фарида** — Перший секретар Посольства Республіки Азербайджан в Україні
2. **АКОПЯН Левон** — Перший секретар Посольства Республіки Вірменія в Україні
3. **АЛЫП Япрак** — Третій секретар Посольства Турецької Республіки в Україні
4. **БАРЛИБАЄВ Толежан** — радник Посольства Республіки Казахстан в Україні
5. **БОГОМОЛОВ Олександр Вікторович** — президент Центру близькосхідних досліджень Інституту сходознавства НАН України
6. **ВРАБЕЦЬ Йозеф** — Надзвичайний і Повноважний Посол Чеської Республіки в Україні
7. **ГОНЧАР Михайло** — президент фонду «Стратегія»
8. **ГОНЧАРЕНКО Олександр Миколайович** — завідувач відділу Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України, доктор історичних наук
9. **ГРЕЧАНІНОВ Вадим Олександрович** — президент Атлантичної Ради України
10. **ГРОСУ Іон** — Перший секретар Посольства Республіки Молдова в Україні
11. **ДАНИЛОВ Сергій Іванович** — Центр близькосхідних досліджень Інституту сходознавства НАН України
12. **ДЕВІДСОН Ніколь** — Другий секретар Посольства Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії в Україні

13. **ДОЛГОВ Ігор Олексійович** — заступник Керівника Головного управління з питань зовнішньополітичної діяльності Адміністрації Президента України
14. **ДОРОШЕНКО Микола Петрович** — завідувач відділу Управління зовнішньополітичних аспектів національної безпеки Апарату РНБО України
15. **ДУХІН Вячеслав Вікторович** — радник Посольства Російської Федерації в Україні
16. **ЖАНГОЖА Рустем Найъули** — державний експерт Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, доктор філософських наук
17. **ЗАЙДЕНВЕБЕР Алексіс** — аташе Посольства Французької Республіки в Україні
18. **ЗАЙОНЧОВСЬКИЙ Войтек** — тимчасово повірений у справах Республіки Польща в Україні
19. **КАТАМАДЗЕ Грігол** — Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Грузія в Україні
20. **КОКОШИНСЬКИЙ Олег Аркадійович** — віце-президент Атлантичної Ради України
21. **КОЧУБЕЙ Юрій Миколайович** — Надзвичайний і Повноважний Посол України, президент Українського товариства зовнішньої політики
22. **КУЗЬМЕНКО Валерій Павлович** — державний експерт Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, кандидат економічних наук
23. **КУРТ Гельмут** — керівник Бюро Фонду Фрідріха Еберта зі співробітництва в Україні, Білорусі та Молдові
24. **ЛІКА Олександр** — радник Посольства Румунії в Україні
25. **МАЛЯРЧУК Ірина Андріївна** — державний експерт Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, кандидат економічних наук
26. **МОСКАЛЕЦЬ Олександр Павлович** — незалежний експерт, фонд «Стратегія»
27. **НЕГЕЛЬ Людмила Сигизмундівна** — головний консультант Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, кандидат економічних наук

28. **НОВІКОВА Алла Михайлівна** — державний експерт Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, кандидат економічних наук
29. **ПАРАХОНСЬКИЙ Борис Олександрович** — завідувач відділу Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, доктор філософських наук
30. **ПАШКОВ Михайло Юрійович** — провідний експерт, Український центр економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова, кандидат філософських наук
31. **ПЕРЕПЕЛИЦЯ Григорій Миколайович** — завідувач відділу Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України, доктор політичних наук
32. **ПИРОЖКОВ Сергій Іванович (головуючий)** — директор Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, академік НАН України, доктор економічних наук
33. **ПШОК Роберт** — Другий секретар Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні
34. **ПОСАЦЬКА Ольга Вячеславівна** — радник Управління політичного аналізу та інформації Міністерства закордонних справ України
35. **ПРЕЙГЕР Давид Каспарович** — завідувач відділу Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України, доктор економічних наук
36. **РЕВЕНКО Валерій Лук'янович** — провідний науковий співробітник Міжнародного Центру ЮНЕСКО МПІ
37. **СЕМІВОЛОС Ігор Миколайович** — Центр близькосхідних досліджень Інституту сходознавства НАН України
38. **ТОКАР Любомир Петрович** — радник Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України
39. **ХАРЧЕНКО Ігор Юрійович** — заступник Міністра закордонних справ України
40. **ХОДЖАЄВ Даврон Кучкарович** — радник Посольства Республіки Узбекистан в Україні
41. **ЧАЛИЙ Валерій** — директор міжнародних програм, Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова
42. **ШТЮДЕМАНН Дітмар** — Надзвичайний і Повноважний Посол Федеративної Республіки Німеччина в Україні

**ГУУАМ як міжнародна організація:
проект чи реальність?**

Матеріали Круглого столу

Відповідальні за випуск: С.І.Пирожков, Г.Курт
Упорядник — Б.О.Парахонський

Редактор: А.А.Денисов

При повному або частковому відтворенні матеріалів даної
публікації посилання на видання обов'язкове

Оригінал-макет підготовлено та книгу віддруковано
у видавництві «Академпрес»

Підп. до друку 22.06.2001 р. Формат 60×84/16. Папір офс.
Друк. офс. Гарнітура «Кудряшов». Ум.-друк. арк. 3,87,
Обл.-вид. арк. 5,03. Наклад 500 прим. Зам. № 0702-01

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Серія АК №514 від 03.07.2001 р.
Національний інститут проблем міжнародної безпеки
Україна, 01133, Київ-133, вул. Кутузова, 18 / 7
тел. (044) 295-3466, факс (044) 294-8135

ТОВ «Академпрес»
Україна, 01024, м. Київ, а / с 744
тел./факс: (044) 296-4238, 296-4283

Г97 ГУУАМ як міжнародна організація: проект чи реальність?: Матеріали Круглого столу (Київ, 27 лют. 2001 р.) / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки, Фонд Фрідріха Еберта. — К.: НІПМБ, 2001. — 80 с.
ISBN 966-7521-17-6

Учасники Круглого столу обговорили перспективи розвитку ГУУАМ у контексті міжнародної співпраці в Чорноморсько-Каспійському регіоні, приділивши особливу увагу процесу перетворення ГУУАМ у впливову міжнародну організацію з відповідними координаційними органами та спільним інформаційним простором. Розглядалося також питання налагодження зв'язків країн ГУУАМ з ОБСЄ, ООН та іншими міжнародними організаціями і структурами співробітництва.